

УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА

НАВЧАЛЬНО-АНАЛІТИЧНИЙ ЦЕНТР
“ІНСТИТУТ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИХ І ПОЛІТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА ЯРЕМЕНКА”

КРИМСЬКОТАТАРСЬКИЙ РЕСУРСНИЙ ЦЕНТР
МЕДЖЛІС КРИМСЬКОТАТАРСЬКОГО НАРОДУ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

СПРОТИВ КРИМУ У КОНТЕКСТІ ВИЗВОЛЬНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

КРУГЛИЙ СТІА
ДО РІЧНИЦІ СПРОТИВУ ОКУПАЦІЇ КРИМУ

* * *

28 ЛЮТОГО 2025 РОКУ

Київ – 2025

УДК 32:341.324+355.01(477.75)(082)
С 74

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
(протокол № 12 від “25” квітня 2025 року)*

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КРУГЛОГО СТОЛУ

- АНДРУЩЕНКО ВІКТОР – ректор Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, професор кафедри філософії, доктор філософських наук, академік НАПН України, член-кореспондент НАН України, професор (**Голова**);
- БАРИСВ ЕСКЕНДЕР – Голова Правління Кримськотатарського Ресурсного Центру, Член Меджлісу кримськотатарського народу;
- БАРИСВ ЕСКЕНДЕР – Голова Правління Кримськотатарського Ресурсного Центру, Член Меджлісу кримськотатарського народу;
- КУЗЬМІНА СВИТЛАНА – Декан факультету гуманітарних і соціальних наук Східноукраїнського національного університету імені В. Даля, доктор філософських наук, доцент;
- НОВІЦЬКА ТАМІЛА – начальник Центру гуманітарної та молодіжної політики Українського державного університету ім. М. Драгоманова, кандидат філософських наук, доцент;
- ЗАХАРЕНКО КОСТЯНТИН – директор Навчально-аналітичного центру “Інститут соціально-правових і політичних досліджень імені Олександра Яременка” Українського державного університету ім. М. Драгоманова, доктор політичних наук, професор.

С 74   **Спротив Криму у контексті визвольної війни в Україні :**
матеріали Круглого столу до річниці спротиву окупації Криму, 28 лютого 2025 року. – Київ : УДУ імені Михайла Драгоманова, 2025. – 70 с.

УДК 32:341.324+355.01(477.75)(082)

ISBN

© Автори публікацій, 2025
© Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова,
2025

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО ДО УЧАСНИКІВ КРУГЛОГО СТОЛУ

Питання спротиву окупації російським загарбникам сьогодні є надзвичайно актуальним та болючим. 26 лютого – день відліку спротиву окупації Криму та початку війни.

Кримськотатарський народ є одним з найкрасивіших народностей, що славиться своєю гостинністю та доброзичливістю. Несправедливо, що стільки років вони піддаються гонінням та переслідуванням... 2014 рік показав, що вони були одними з перших, хто підтримав територіальну цілісність України та виступив проти загарбницьких дій російської федерації.

Ми маємо підтримувати та шанувати тих людей, хто до сьогодні чинить опір російській агресії. Важливість проведення подібних наукових заходів, особливо пов'язаних з Кримом, є неоціненними...

Так, на сьогодні багато державних програм та різнопланових заходів максимально намагаються вести просвітницьку діяльність, як на тимчасово окупованих територіях, так і на деокупованих, проте цього буває не достатньо та потребує підсилення і це зробити у наших силах. Ведення просвітницької діяльності та здійснення політико-правового аналізу проблем реінтеграції та деокупації тимчасово окупованої території – цьому можуть посприяти спільні наші зусилля!

Висловлюю свою солідарність з усім кримськотатарським народом та висловлюю свою прихильність до учасників заходу, вважаю, що це гарний привід для фахівців і вчених не тільки обмінятися досвідом, новими напрацюваннями та думками, а і ознайомитися із сучасними тенденціями та практикою проблем в галузі реінтеграції кримськотатарського народу.

Щиро маю надію, що спільними зусиллями ми зможемо наблизити перемогу якнайшвидше!

Віктор Андрущенко,
ректор Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,
доктор філософських наук,
академік НАПН України,
член-кореспондент НАН України

Одинадцять років тому, 26 лютого 2014 року, понад 10 тисяч громадян України – кримські татари, українці, представники інших національностей, на заклик Меджлісу кримськотатарського народу прийшли до будівлі Верховної Ради Автономної Республіки Крим і не дозволили прийняти антиконституційні рішення щодо відторгнення Криму від України.

Учасники мітингу на підтримку територіальної цілісності України продемонстрували на весь світ справжнє прагнення в бажанні розбудувувати Крим у складі незалежної Української держави як повноцінного члена Європейського Союзу.

Однак саме така позиція не могла влаштувати Москву. Збройна агресія російської федерації проти України у 2014 році, призвела до тимчасової окупації невід’ємних частин території України – Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, окремих районів у Донецькій та Луганській областях, створивши перший у

Європі після Другої світової війни прецедент спроби анексії частини території однієї держави іншою.

Росія грубо порушила один з основних принципів міжнародного права щодо непорушності кордонів, піддала ревізії архітектуру світової системи безпеки.

Кримський півострів перетворився на військову базу для здійснення повномасштабної російської збройної агресії проти України, став джерелом загрози для стабільності Європи.

На тимчасово окупованій території Криму окупаційною адміністрацією росії системно порушуються права людини і основоположні свободи, вчиняються злочини проти людяності, воєнні злочини, здійснюються політично вмотивовані кримінальні переслідування, проводиться призов цивільного населення на військову службу держави-окупанта, здійснюються незаконні обшуки, позбавлення волі, застосовуються катування, порушується право на справедливий суд, здійснюється системне блокування українських інформаційних ресурсів, порушуються права корінних народів України, зокрема, право на етнічну ідентичність, культурну і мовну самобутність, віросповідання, реалізовується цілеспрямована політика щодо зміни демографічного складу населення, вчиняються дії спрямовані на протиправне заволодіння, користування та розпорядження майном.

З метою вшанування мужності і героїзму громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території – в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, у відстоюванні територіальної цілісності України, з нагоди відзначення річниці від проведення 26 лютого 2014 року в місті Сімферополі мітингу на підтримку територіальної цілісності України за участю кримських татар, українців та представників інших національностей Указом Президента України № 58/2020 від 26 лютого 2020 року був встановлений День спротиву окупації Автономної Республіки Крим та міста Севастополя.

З метою створення умов для деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, нейтралізації загроз національній та міжнародній безпеці, гарантування прав людини і основоположних свобод 11 березня 2021 року Україна схвалила Стратегію деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, яка наголошує на пріоритетності політико-дипломатичних засобів вирішення збройного конфлікту, розв'язаного російською федерацією, відновлення та розбудови миру.

Проте, 24 лютого 2022 року російська федерація розпочала повномасштабну збройну агресію проти України, що визначає необхідність перегляду Стратегії, пріоритетності засобів відновлення суверенітету України.

Без системного дослідження не можливо сформуванати ефективну державну політику України щодо деокупації та реінтеграції тимчасово окупованого Криму. Тому дуже важливо в цей процес залучати вчених, дослідників, аспірантів та студентів.

Завданням досліджень є об'єктивний та неупереджений аналіз стану забезпечення деокупації та реінтеграції Криму з офіційних відкритих джерел.

Викликами для досліджень є ситуація масштабної агресії, варіативність пропозицій щодо деокупації та реінтеграції Криму та їх поточне опрацювання владою України.

Запрошуємо вчених, аспірантів та студентів бути активними та ефективними дослідниками даних історичних процесів для України. Бо щоб здобути перемогу – потрібно активно боротися на всіх фронтах.

Слава Україні!

Ескендер БАРИЄВ

Голова Правління громадської організації
“Кримськотатарський Ресурсний Центр”,
Голова управління з правових питань і закордонних справ
Меджлісу кримськотатарського народу

Навчально-аналітичний центр "Інститут соціально-правових і політичних досліджень імені Олександра Яременка" Українського державного університету імені Михайла Драгоманова традиційно приділяє велику увагу розвитку науки у своїй щоденній роботі, а нашими традиційними пріоритетами залишаються науково-практична, науково-дослідна та науково-аналітична діяльність. Її мета – впровадження отриманих результатів у реалізацію практичних проектів, на виконання завдань органів державної влади та розробку відповідних рекомендацій щодо вдосконалення правових умов її діяльності.

Впевнений, що саме зараз, в умовах брутальної повномасштабної агресії рф, в умовах визвольної

боротьби нашого народу зростає значення науки для подальшої розбудови нашого суспільства та держави, нашої Перемоги.

Територія України була, є і завжди буде вільною і недоторканою, вся повнота влади в Україні належить Українському народу на засадах самостійності і неподільності в межах території країни.

Сьогодні ми тут зустрілися, щоб вчергове усім нагадати і констатувати той факт, що Крим – це Україна. Біль кримськотатарського народу не лише їх, а і наш.

Ми маємо допомагати вести просвітницьку та правову роботу щодо висвітлення нагальних питань та проблем кримськотатарського народу, розробляти плани щодо реінтеграції окупованого Криму, адже з Криму все почалося – ним і закінчиться.

Слова вдячності усім присутнім науковцям, практикам та гостям, що не залишилися осторонь та змогли прийняти участь у науковому заході!

Костянтин ЗАХАРЕНКО,
Директор Навчально-аналітичного центру
“Інститут соціально-правових і політичних досліджень
імені Олександра Яременка”
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,
доктор політичних наук, професор

УДК 32:347.136(=512.19)

Андрошук Є. М.

*аспірант кафедри публічної політики
Навчально-наукового інституту публічного управління
та державної служби
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка.*

Науковий керівник –

Обушина Н. І.,

*доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри публічної політики
Навчально-наукового інституту публічного управління
та державної служби
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ ІНСТИТУТІВ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ КРИМСЬКОТАТАРСЬКОГО НАРОДУ

Ключовою подією після проголошення Незалежності України та прийняття Конституції, для корінних народів слід вважати прийняття Закону “Про корінні народи України” у 2021 році [1]. Закон України спрямований та має забезпечувати захист культурних, інформаційних, релігійних, освітніх та інших прав корінних народів.

Дискусійним та проблемним питанням слід вважати можливі претензії на подібний правовий статус інших етнічних груп та національних меншин, що проживають на території України та мають українське громадянство. Відповідно до змісту Закону України “Про корінні народи України” лише кримські татари, караїми, кримчаки, є визнаними корінними народами України. Відповідно до пункту 2 статті 3 цього закону: “Корінні народи України мають право на рівний правовий захист. Будь-яка дискримінація корінних народів України при реалізації ними своїх прав забороняється” [1]. Відповідно до пункту 7 статті 3 цього закону: “Заперечення етнічної приналежності чи етнічної самобутності корінних народів України забороняється” [1].

Створення необхідних умов для інститутів публічної політики кримськотатарського народу надасть можливість ефективно взаємодіяти в правовому полі України та розвивати напрямок забезпечення прав і свобод корінних народів України.

Курултай кримськотатарського народу – національний з'їзд, – вищий представницький повноважний орган кримськотатарського народу. На Курултаї кримськотатарський народ представлений делегатами, які обираються кримськими татарами та членами їхніх сімей, незалежно від національності, постійно проживають на території України, та кримськими татарами та членами їх сімей – громадянами України незалежно від місця проживання.

Меджліс кримськотатарського народу відповідно до установчих документів є єдиний вищий повноважний представницько-виконавчий орган кримськотатарського народу, є основним інститутом публічної політики кримськотатарського народу. Але наразі офіційний статус меджлісу в українському правовому полі, як представницького органу корінного народу не закріплено, що обмежує поле взаємодії з урядом України та іншими державними установами для забезпечення та надання всіх необхідних прав зазначених в Законі “Про корінні народи України”.

Відповідно до подання повноважним представником Державної служби України з етнополітики та свободи совісті проекту рішення, Кабінет Міністрів України має прийняти рішення щодо закріплення правового статусу представницького органу кримськотатарського народу України [2]. Станом на сьогоднішній день рішення не прийняте [3]. Затягування процесу закріплення статусу Меджлісу кримськотатарського народу, як представницького органу корінного народу України, вноситься в простір політичних рішень діючої влади України. Відповідно до реалізації Закону України “Про корінні народи України” ще слід пройти процедури прийняття близько 17 підзаконних та нормативних актів в рамках Законів України.

В умовах тимчасової окупації Кримського півострову та відсутності умов для проведення мирних зібрань та управління представницькими інституціями кримськотатарського народу – Меджлісу і Курултаю, порушуються права закріплені в ст. 20-22 Загальній Декларації прав людини Генеральної Асамблеї ООН [5].

Відповідно до регламентів інститутів публічної політики кримськотатарського народу та в умовах окупації Кримського півострову лишаються неможливими:

– проведення сесій Курултаю, щоб сесія Курултаю відбулася, повинні брати участь не менше двох третин делегатів;

– підтвердження Мандатною комісією делегатів Курултаю, середній вік яких показує те, що не всі вони можуть користуватися сучасними інформаційними технологіями, а саме приймати участь онлайн.

Таким чином відсутня можливість визначати основні напрямки та форми діяльності Меджлису та інших інституцій кримськотатарського народу, таких як: Президія, Секретаріат, Редакційна комісія, Рахункова комісія, Мандатна комісія та Центральна виборча комісія кримськотатарського народу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про корінні народи України. Закон від 01.07.2021 № 1616-IX.
2. Постанова про затвердження “Порядку закріплення правового статусу представницького органу корінного народу України та позбавлення такого статусу” від 19.08.2022 № 936-2022-п.
3. Постанова про затвердження “Регламенту Кабінету Міністрів України” від 18.07.2007 № 950-2007-п.
4. Постанова про затвердження “Порядку проведення консультацій органів виконавчої влади з представницькими органами корінних народів України” від 19.08.2022 № 1018-2022-п.
5. Загальна Декларація прав людини, Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948 № 995_01. База даних, портал Верховної Ради України, URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text .

УДК 343.412(477.75)

Антонюк А. Б.,
*доцент кафедри кримінального права та процесу
Київського університету права НАН України,
кандидат юридичних наук, доцент*

ЩОДО ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В КРИМУ

Генеральна Асамблея ООН ухвалила резолюцію “Ситуація з правами людини в тимчасово окупованій Автономній Республіці Крим та місті Севастополі”, яку підтримала 81 країна, тоді як 14 проголосували “проти”, а 80 – утрималися [1].

Вказана резолюція засуджує систематичні порушення прав людини та основоположних свобод, які фіксуються на окупованій території України з боку російської влади. Зокрема, йдеться про утиски кримських татар,

переслідування проукраїнських активістів, журналістів та представників релігійних меншин.

Нагадаємо, що третій комітет Генеральної асамблеї ООН 20 листопада 2024 року ухвалив оновлену резолюцію “Ситуація з правами людини на тимчасово окупованих територіях України, включаючи Автономну Республіку Крим та місто Севастополь”. Ця резолюція за обсягом тексту – одна з найбільших в історії ГА ООН [1].

В контексті захисту прав людини доцільно згадати доповідь Управління Верховного комісара ООН з прав людини.

У Криму в задокументованих УВКПЛ справах, пов’язаних із конфліктом, система правосуддя, застосовувана рф як окупаційною державою, часто не забезпечувала захист права на справедливий судовий розгляд і порушувала гарантії належної правової процедури. Органи влади рф у Криму повинні дотримуватися права на справедливий судовий розгляд згідно з її зобов’язаннями як окупаційної держави, передбаченими міжнародним гуманітарним правом і міжнародним правом у галузі прав людини.

Така доповідь ґрунтується на понад 1 300 детальних інтерв’ю з жертвами та свідками порушень прав людини, результатах моніторингу 1 280 судових засідань і вивчення більш ніж 3 300 судових рішень та інших відповідних матеріалів.

Посилаючись на те, що суверенітет, єдність і територіальна цілісність України в її міжнародно-визнаних кордонах були підтверджені резолюцією 28/262 Генеральної Асамблеї ООН, автори доповіді зосередилися виключно на проблемах прав людини.

Резолюція 68/262 Генеральної Асамблеї ООН, що підтверджує територіальну цілісність України та резолюції 71/205, 72/190, та 73/263, що визнають Крим територією України, тимчасово окупованою рф [3].

Хоча озброєні групи та інші недержавні суб’єкти не можуть бути сторонами міжнародних договорів у галузі прав людини, у випадках, коли вони здійснюють квазідержавні функції і контроль над територією, вони повинні дотримуватися норм щодо прав людини, якщо їхні дії впливають на права людини осіб, які знаходяться під їхнім контролем.

Отже, зважаючи на мандат УВКПЛ на заохочення і захист прав людини всіх осіб і повсюди, у цій доповіді оцінюється вплив на права людини осіб, що мешкають на цій території, у результаті здійснення цими суб’єктами квазідержавних функцій. Ця оцінка у жодному разі не легітимізує самі вищезгадані процеси або структури.

Одним із елементів верховенства права є принцип правової визначеності, у якому стверджується, що обмеження основних прав людини та громадянина і втілення цих обмежень на практиці допустиме лише за

умови забезпечення передбачуваності застосування правових норм, встановлюваних такими обмеженнями.

Тобто обмеження будь-якого права повинне базуватися на критеріях, які дадуть змогу особі відокремлювати правомірну поведінку від протиправної, передбачати юридичні наслідки своєї поведінки.

Якщо ми говоримо про кримінальне провадження, то воно здійснюється з додержанням принципу верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави [4].

В контексті зазначеного доцільно звернути увагу на статистичні дані щодо порушень прав людини в Криму.

У тимчасово окупованому Криму за 2017-2024 роки зафіксовані 10 018 порушень прав людини, з них 6 730 – щодо представників корінного кримськотатарського народу. Таку статистику наводить Кримськотатарський ресурсний центр.

За даними Кримськотатарського ресурсного центру, за 2017 – 2024 роки на півострові зафіксовано: 519 обшуків (362 щодо кримських татар), 1 599 затримань (1 238 щодо кримських татар), 1 554 допити (1 136 щодо кримських татар), 1 579 арештів (1 116 щодо кримських татар), 3 418 порушень права на справедливий суд (2 137 щодо кримських татар), 628 порушень права на здоров'я (424 щодо кримських татар), 404 етапування (317 щодо кримських татар) [2].

У повідомленні також зазначалося, що РФ, порушуючи міжнародне право, продовжує здійснювати масові репресії та чинити тиск на кримських татар та проукраїнських активістів на території Кримського півострова. За весь період окупації Криму кількість політ'язнів та переслідуваних у кримінальних справах досягла 371, з яких 229 – представники кримськотатарського народу.

Отже, незважаючи на резолюції, моніторингові доповіді, статистичні дані, що вражають своїми показниками щодо порушення прав людини країна-агресор не зупиняється. Можемо бачити, що дія міжнародних Конвенцій та міжнародного права перестає діяти на нашій території.

Агресор щоденно демонструє нівеляцію міжнародних стандартів правил ведення війни, порушує не тільки права на справедливий суд, на здоров'я тощо, але і право на життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Суспільне Крим. URL : <https://suspilne.media/crimea/904933-genasamblea-oon-zasudilaporusen-na-prav-ludini-v-okupovanomu-krimu/>
2. Укрінформ / інтернет-ресурс. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-tymchasovo-okupovani/3935144-u-krimu-zafiksuvani-ponad-10-tisac-porusen-prav-ludini-pravozahisniki.html>
3. Резолюція 68/262 Генеральної Асамблеї ООН. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%B5%D0%B7%D0%BE%D0%BB%D1%8E%D1%86%D1%96%D>

1%8F_%D0%93%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D1%80%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%97_%D0%90%D1%81%D0%B0%D0%BC%D0%B1%D0%BB%D0%B5%D1%97_%D0%9E%D0%9E%D0%9D_68/262

4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI / Верховна рада України. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

УДК 316.7-044.247(=512.19)(477)

Барієв Е. Е.,
Голова Правління
Кримськотатарського ресурсного центру

СОЦІОКУЛЬТУРНА ІНТЕГРАЦІЯ КРИМСЬКОТАТАРСЬКОГО НАРОДУ В УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО

Однією з найтрагічніших подій в історії кримськотатарського народу стала депортація 18 травня 1944 року, коли радянська влада насильно виселила понад 200 тисяч кримських татар з їх рідної землі до Сибіру, Уралу, Центральної Азії, головним чином до Узбекистану [1].

Депортація кримськотатарського народу мала глибокі та довготривалі наслідки. Втрата не лише житла, а й звичного культурного простору, який формувався протягом багатьох століть, призвела до глибокої соціокультурної травми. Цей досвід став визначальним чинником колективної пам'яті та ідентичності кримських татар. Упродовж майже дванадцяти років вони перебували у статусі спецпоселенців, зазнаючи дискримінації та обмежень, що унеможливлювали повноцінну адаптацію до нових умов. Унаслідок руйнування традиційних соціальних структур було ускладнено збереження культурних і релігійних практик.

Із проголошенням незалежності України у 1991 році розпочався активний процес повернення кримських татар на територію історичної батьківщини. Проте він супроводжувався численними викликами, зокрема труднощами з відновленням прав власності та інтеграцією в український соціум. Ситуація значно ускладнилася після початку тимчасової окупації Криму Російською Федерацією у 2014 році, внаслідок чого кримські татари знову опинилися в умовах політичного тиску, переслідувань та репресій.

Процеси самоорганізації кримськотатарської спільноти беруть свій початок ще в період депортації. У цей час виникали перші ініціативні об'єднання, що заклали підвалини національного руху. Поява таких груп відбулася восени 1957 року, а вже до середини 1960-х років їхня діяльність

поширилася на більшість населених пунктів Узбекистану, а також охопила територію Казахстану, Таджикистану, Киргизії та РРФСР.

Ці ініціативи мали як виробничий, так і територіальний характер: групи створювалися на підприємствах, а також на рівні вулиць, сіл, міст, районів, областей і союзних республік. До середини 1960-х років у таких містах, як Ташкент, Чирчик, Янгіюль, Бекабад, Самарканд і Фергана, функціонували регіональні центри руху, які координували діяльність активістів і сприяли консолідації національної спільноти.

Для відстоювання інтересів кримськотатарського народу, в тому числі через діалог з владою, кримськотатарський національний рух обрав шлях утворення представницького органу свого народу. У червні 1991 року вперше після депортації був скликаний II Курултай (національний з'їзд), на якому були прийняті політичні рішення щодо подальшого розвитку кримськотатарського народу, регламент Курултаю кримськотатарського народу, утворено Меджліс як орган самоврядування народу, місцеві меджліси як органи національного місцевого самоврядування [2].

Постановою Верховної Ради України від 20 березня 2014 року кримських татар було нарешті визнано корінним народом нашої держави, а Курултай і Меджліс – його вищими представницькими органами [3].

Меджліс кримськотатарського народу виступає центральним суб'єктом політичного представництва кримських татар як у межах української держави, так і на міжнародному рівні. Його діяльність спрямована на захист прав та інтересів корінного народу, формування стійкої громадянської позиції й просування питань кримськотатарської спільноти в системі публічної політики.

У 2016 році, після початку тимчасової окупації Криму, російська окупаційна адміністрація заборонила діяльність Меджлісу, визнавши його "екстремістською організацією". Цей крок супроводжувався політичними переслідуваннями його лідерів та активістів. Незважаючи на це, Меджліс продовжує функціонувати в екзилі, зокрема на материковій частині України, зберігаючи інституційну тяглість та політичну суб'єктність.

Організація відіграє важливу роль у підтримці кримськотатарських громад в умовах окупації, сприяючи збереженню їхньої єдності, самоідентичності та взаємозв'язку з українським суспільством. Водночас Меджліс активно взаємодіє з міжнародними правозахисними структурами, державами-партнерами України та міжурядовими організаціями, що дозволяє виводити проблематику кримськотатарського народу на глобальний рівень та формувати міжнародну солідарність.

Важливим кроком стало підписання Президентом України Володимиром Зеленським ініційованого ним Закону "Про корінні народи України" № 1616-ІХ, який Верховна Рада ухвалила 1 липня 2021 року. Документ спрямований

на максимальний захист культурних, інформаційних та інших прав корінних народів, надання їм механізмів та інструментів роботи з Українською державою. Зокрема, механізми визнання представницьких органів корінних народів [4].

Наступним Кабінет Міністрів України на своєму засіданні 23 лютого 2022 року ухвалив Стратегію розвитку кримськотатарської мови на 2022-2032 роки, розроблену Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України спільно з Меджлісом кримськотатарського народу, органами влади та Національною академією наук України [5].

Однією з найактивніших громадських організацій є Кримськотатарський Ресурсний Центр – громадська організація, створена у 2015 році з метою забезпечення колективних прав кримських татар як корінного народу та індивідуальних прав всіх жителів Криму задля досягнення сталого розвитку. КРЦ здійснює захист прав кримськотатарського народу, займається розробкою проєктів законів та нормативно-правових актів, підтримує культурні, освітні, адвокаційні та демократичні ініціативи, що стосуються Криму та кримськотатарської спільноти. Її діяльність включає моніторинг порушень індивідуальних та колективних прав на території тимчасово окупованого Криму, документування фактів порушень прав людини та інформування міжнародної спільноти про ситуацію на півострові [6].

Кримськотатарська спільнота демонструє високий рівень соціальної активності, беручи участь у культурних ініціативах спільно з іншими українськими громадами. Проведення спільних заходів, фестивалів та акцій солідарності сприяє міжкультурному діалогу, поглиблює розуміння кримськотатарської культури серед українців та формує міцні соціальні зв'язки в межах єдиного суспільного простору.

Водночас громадянське суспільство України відіграє важливу роль у підтримці кримських татар, зокрема у збереженні їхньої ідентичності. Низка неурядових організацій реалізують програми з громадянської освіти, проводять тренінги, семінари й заходи, що сприяють формуванню активної позиції та лідерських якостей серед кримськотатарської молоді. Така діяльність є важливою умовою їх повноцінної участі в політичному та соціальному житті країни.

Міжнародні інституції також здійснюють суттєву підтримку кримськотатарському народу, особливо після початку окупації Криму у 2014 році. Організація Об'єднаних Націй, ОБСЄ, Рада Європи та інші структури постійно моніторять ситуацію з дотриманням прав людини в регіоні, оприлюднюючи доповіді, що фіксують випадки переслідувань, незаконних затримань, обмеження свободи слова та зібрань. Такі документи стають підґрунтям для міжнародного тиску на Російську Федерацію з метою дотримання норм міжнародного права.

Особливої уваги заслуговує діяльність Ради Європи, яка ініціює проведення форумів, конференцій та круглих столів, присвячених збереженню культурної спадщини кримських татар і захисту їхніх прав. Європейський Союз також підтримує цю діяльність шляхом фінансування цільових програм і проєктів, спрямованих на підтримку кримськотатарських громадських організацій та їх ефективну інтеграцію в українське суспільство.

Значну роль у цьому процесі відіграє Меджліс кримськотатарського народу, який виступає не лише як представницький орган, а й як активний учасник міжнародної адвокаційної діяльності. Завдяки участі в міжнародних заходах, підготовці звітів і виступам на високому рівні, Меджліс послідовно привертає увагу світової спільноти до системних порушень прав кримськотатарського народу.

Системна взаємодія кримських татар з державними інституціями, громадянським суспільством і міжнародними партнерами є необхідною умовою для забезпечення їхніх прав, культурного розвитку та соціальної інтеграції. Комплексний підхід до вирішення проблем – через політичне представництво, правозахисну діяльність, міжнародну солідарність і державну підтримку – формує сприятливі умови для збереження національної самобутності та гармонійного розвитку в межах багатокультурного українського суспільства.

Таким чином, попри складні виклики, існує потенціал для успішної інтеграції кримськотатарської спільноти, що водночас слугує прикладом ефективної моделі міжетнічного співжиття в умовах демократичного суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кральнок П., Филипчук С. Українсько-кримськотатарські відносини у ХХ ст.: генеза і сучасний стан. *European philosophical and historical discourse*. 2018. Т. 4, № 3. С. 51–60. URL : <https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/8329/1/9.pdf>.
2. Про курултай – меджліс. Меджліс. URL : <https://qtm.org/pro-kurultaj/>
3. Беліцер Н. Кримські татари як корінний народ. Історія питання і сучасні реалії. Посібник. Інститут демократії імені Пилипа Орлика, 2016. С. 120.
4. Про корінні народи України : Закон України від 01.07.2021 № 1616-IX / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1616-20#Text>.
5. Про схвалення Стратегії розвитку кримськотатарської мови на 2022-2032 роки : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 23.02.2022 № 224-р : станом на 9 черв. 2023 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/224-2022-p#Text>
6. Про КРЦ – Кримськотатарський Ресурсний Центр. Кримськотатарський Ресурсний Центр. URL : <https://ctrcenter.org/uk/about/pro-krcz>

Бузінова А. О.,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту права та політології
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.
Науковий керівник –
Антонюк А. Б.,
уповноважена з антикорупційної діяльності,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова,
кандидат юридичних наук, доцент

УКРАЇНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ У КРИМУ ПОПРИ ОКУПАЦІЮ ПІВОСТРОВА

Українська ідентичність у Криму залишається важливим елементом культурного та національного життя навіть попри окупацію російською федерацією. Після 2014 року українці та кримські татари стикаються з репресіями, обмеженням прав і витісненням української та кримськотатарської мов з освітнього та суспільного простору.

Окупаційна влада цілеспрямовано витісняє мову з освітньої та громадської сфери, скорочує кількість україномовних шкіл та переслідує активістів, які протистоять цій політиці. Незважаючи на це, українці користуються неформальними способами збереження своїх культурних традицій через сімейне виховання, онлайн-освіту та зв'язки з материковою Україною.

Аналіз висвітленої інформації дозволяє зрозуміти масштаби утисків та значення національного спротиву в умовах окупації.

Росія розпочала агресивну і геноцидну війну проти України у 2014 році з окупації і спроби анексувати Автономну Республіку Крим та місто Севастополь. Всупереч цілеспрямованим спробам замаскувати цей процес під “волевиявлення кримчан” агресивний характер дій держави-агресора був очевидним на початковому етапі збройних дій [1].

Окупаційна влада систематично переслідує українських і кримськотатарських активістів, висуваючи їм безпідставні звинувачення в “екстремізмі” чи “тероризмі”. Багатьох із них затримують, піддають обшукам і притягують до кримінальної відповідальності.

Зокрема, українські громадські діячі, такі як Андрій Щекун, Анатолій Ковальський та Владислав Афанасьєв, Марлен Мустафаєв зазнали незаконного ув'язнення та катувань. Ще у 2022 році росія внесла зміни до кримінального та адміністративного законодавства, запровадивши покарання

за так звану “дискредитацію збройних сил рф”. Це стало додатковим інструментом для придушення активістів, журналістів і звичайних громадян.

До сьогодні активісти підпільного руху опору поширюють українську та кримськотатарську символіку, листівки та антиросійські голоси, а також надають інформацію про репресії міжнародним правозахисним організаціям. Багато кримчан використовують VPN і супутникове телебачення для перегляду українських новин та отримання достовірної інформації. Російська влада намагається придушити спротив, запроваджуючи жорсткі закони та переслідуючи активістів, однак кількість опору зростає.

Український рух опору в Криму підтримує зв'язки з партизанськими групами на окупованих територіях Півдня України. Однією з найпомітніших форм активного спротиву стали диверсії на військових об'єктах окупантів, які спричиняють па середовищі загарбників. Кримські татари, які також знають утисків, граючи значну роль у підтримці спротиву та збереженні національного іденту.

Зафіксовано наступні випадки:

1. Жителька Сімферополя Ірина Кіреєва в месенджері публікувала патріотичні пости, критикувала окупантів та висловлювала підтримку Збройним силам України. Окупанти затримали жінку, змусили просити вибачення на відео, склали протоколи та передали матеріали до окупаційного “суду”. Щодня свій спротив окупантам демонструють і організовані рухи спротиву, які набрали силу після широкомасштабного вторгнення росії в Україну у 2022 році;

2. Активісти руху спротиву “АТЕШ” продовжують розвідувати військові об'єкти окупантів та проводити диверсії. Зокрема, вони успішно провели операції зі зриву логістики окупантів на залізницях у Севастополі, організувавши вибух, та у Джанкойському районі, знищивши релейну шафу. Також агенти руху повідомляють, що окупанти під прикриттям “навчань” проводять фільтраційні рейди в Криму, намагаючись виявити проукраїнських громадян [2].

Щодо дітей на окупованих рф територіях України, то особливе значення мають знищення ідентичності і індоктринація. Руйнівні наслідки відчуження дітей від своєї культурної ідентичності – коли мова, традиції та культура їхньої групи стають для дітей чужими, згадується в контексті примусового переведення дітей з однієї групи в іншу, що є злочином в розумінні Конвенції про геноцид і Римського статуту Міжнародного Кримінального Суду.

Однак в сучасних практиках рф велику роль відіграє не тільки знищення української ідентичності як такої, але й нав'язування самоідентифікації дітей, як громадян рф. Додаткова небезпека полягає в тому, що у випадку рф патріотизм і громадянська відповідальність нерозривно пов'язані з мілітаризмом і службою в збройних силах рф – що має на меті виховання не

тільки ментальної приналежності до РФ, а й мотивації виконати свій “громадянський борг” через військову службу, що містить в собі ознаки індоктринації [3].

Репресії щодо активістів, тих, хто виступає за збереження зокрема української ідентичності, є частиною більш широкої стратегії Росії, спрямованої на знищення національних відмінностей та нав’язування ідеології. Однак навіть у таких умовах зростає організований спротив, спрямований на захист культурної спадщини та протидію процесу індоктринації. Особливо важливою є боротьба за права дітей на збереження власної культурної ідентичності, адже нав’язування патріотизму та громадянської належності до Росії через військову службу несе загрозу не тільки психологічній, але й фізичній.

Таким чином, навіть після окупаційного тиску і репресій, Крим залишається територією живої національної боротьби, в якій українці і кримські татари продовжують відстоювати своє право на культурну ідентичність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Українська ідентичність в Криму як фактор спротиву окупації Росії / Інформаційна агенція “Спротив Криму”. URL : <https://www.voicecrimea.com.ua/uk/analytics/post/3d7b0b03-bb6b-4632-9a66-047ccab344b7/>
2. Рух спротиву. Спротив громадян України воєвопаному Криму. URL : <https://ppu.gov.ua/press-center/sprotyv-hromadian-ukrainy-v-okupovanomu-krymu-13-03-2025/>
3. Дорослий погляд світ. Як Росія знищує ідентичність українських дітей на окупованих територіях. URL : https://lb.ua/blog/koalitsiia_ua5am/545996_yak_rosiya_znishchuie_identichnist

Бучко Л. М.,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту права та політології,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова.
Науковий керівник –
Антонюк А. Б.,
уповноважена з антикорупційної діяльності
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова,
кандидат юридичних наук, доцент

РУЙНУВАННЯ МІФУ ПРО “ЛОЯЛЬНИЙ” КРИМ

Півострів Крим в більшості своєї історії був під чиєюсь васальною залежністю. З 1475 року по XVIII століття Крим перебував в залежності від Османської імперії, але мав власну автономію. Не зважаючи на протекторат Туреччини, ідентичність кримського народу не була придушена.

У 1783 році російська імперія приєднала до себе півострів Крим, ліквідувавши Кримське ханство. Загарбницькій імперії потрібен був вихід у Чорне море, і вони домоглися свого повністю, анексувавши Крим, цим самим, позбавивши їх автономії.

Досліджуючи їхню історію, можна зробити висновки, що народ Криму був зовсім не проти та із задоволенням перейшов під повне управління російської імперії. Давайте проаналізуємо та розвіємо цей міф, оскільки насправді анексія викликала сильний спротив серед кримських татар.

Корінні мешканці створювали численні повстання проти нової влади, загарбники, щоб задобрити кримських татар “пообіцявши корінним мешканцям утримувати їх нарівні з своїми підданими, забезпечити їх захист, зберегти їхню природну віру і храми... росія надала деяким мешканцям вищі посади і керівництво. Таким чином, росія хотіла забезпечити стабільність та безпеку на острові” [1]. Внаслідок репресій та переслідувань велика частина кримських татар емігрувала до Османської імперії.

Під час війни 1853-1856 півострів сильно постраждав, але Османська імперія, разом зі своїми союзниками все ж таки змогла знищити головну базу російського флоту в Севастополі і російські війська зазнали великих втрат.

В наслідок цієї війни загарбницька імперія втратила право мати флот у Чорному морі та змушена була відмовитись від експансії в цьому регіоні. Однак, контроль над Кримом зберегла. Кримчани не змирилися з цим не забуваючи свою ідентичність, мову і культуру, і все ж таки, після лютневої

революції в російській імперії кримські татари проголосили Кримську народну республіку, але з приходом більшовицької влади її ліквідували.

Крим став частиною радянського союзу у складі РРФСР. У 1944 році кримських татар масово депортували до Середньої Азії, і цьому передував наказ Й. Сталіна. У 1954 році М. Хрущов передав Крим до складу Українського РСР, що пізніше мало велике значення для незалежної України.

Чому влада СРСР згодилась та те щоб передати півострів Крим Українському РСР? Жест доброї волі? Чи жест дружби з боку більшовиків до 300-річчя переяславської ради? Насправді цьому передували більш скритні мотиви, після II світової війни півострів був у важкому становищі і економічні труднощі спонукали М. Хрущова “подарувати” півострів Україні, оскільки потрібно було постачання енергії, води та інших продовольств.

У 2014 році, скориставшись політичною кризою в Україні, росія ввела свої війська до Криму, і провела так званий “референдум” та не законно приєднала Крим до складу російської федерації, зробивши зміни у своїй конституції, що прямо свідчить про загарбницькі наміри країни-агресора не зупинятися в окупації території України.

Країна-агресор до сьогодні нам нав’язує, що це було “волевиявленням кримчан перейти під російську владу”, але дії народу Криму свідчать про протилежне: масові мітинги, непокірність владі, масові виїзди народу на тимчасове прожиття в інші країни тощо. Загарбницька влада не змирилася з протистоянням народу і багато активістів, які були проти “нової” влади або безвісти зникли (пізніше їх знаходили мертвими), або піддавалися переслідуванням та погрозам розправою.

Україна та міжнародна спільнота не визнала анексії півострова Крим. Кримські татари, українські активісти та проукраїнські громадяни зазнали та зазнають досі репресій з боку країни-агресора.

Отже, навіть крізь століття, росія так і не залишила свій загарбницький план щодо Криму та на ділі повністю узурпувала острів з намірами знищити народ острова як націю, зробити все, щоб кримські татари забули свою віру, мову, коріння та походження.

Крим досі чинить спротив країні-агресору. З Криму все почалось – Кримом і закінчиться!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Крим: шлях крізь віки. Історія у запитаннях і відповідях / НАН України. Інститут історії України. Відп. ред. В. А. Смолій. К. : Ін-т історії України НАН України, 2014. 456 с.

Воляннюк О. Я.,
доцент кафедри політичних наук
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
кандидат політичних наук, доцент

ГАРЯЧА ПАМ'ЯТЬ ПРО 11 РОКІВ ВІЙНИ: ДОСЛІДНИЦЬКІ АСПЕКТИ

Гаряча пам'ять про війну – це складна та дискусійна тема політологічного дослідження, оскільки вона охоплює різні пласти роботи з елементами політичної свідомості, соціальними вразливістю, суспільними цінностями; стосується одночасно політичної, соціальної, культурної, психологічної, правової, безпекової сфер; але при цьому має значний консолідаційний та просвітницький потенціал для (після)воєнного відновлення. Це часто концентроване в суспільстві накопичення емоцій довкола пережитого. У науковій літературі поняття “гаряча пам'ять” вживається ще досить рідко або опосередковано, однак сучасні реалії геополітики, досвід 11 років українського спротиву російській агресії, а також відповідні зміни у політиці пам'яті різних країн у ХХІ ст. спонукають переосмислювати категоріальний апарат студій пам'яті та пропонувати нові підходи / концепти / дослідницькі стратегії.

Картографування спогадів про російсько-українську війну значною мірою започатковується кримськими подіями 2014 р. Відтак цей пласт спогадів і свідчень може стати важливим і показовим матеріалом для академічного обґрунтування феномену гарячої пам'яті про війну; і навпаки – вміння якісно працювати з “гарячими спогадами”, наукове дослідження війни, що триває вже більше 10 років, зокрема і її кримської складової, може стати ще одним вагомим практичним інструментом боротьби з дезінформацією, відновлення територіальної цілісності та відбудови України. Затягування ворогом українського суспільства та демократичного світу загалом у тривалий конфлікт (із гібридними формами агресії, з чергуванням різних форм і методів війни, з особливим акцентуванням на історичній пропаганді в сучасних умовах інформаційного життя) формує складні шари свідчень та інтерпретацій, виразних і незабутніх емоцій, нерідко підвищує соціальну напругу довкола конфліктів пам'ятей, що потребують активнішого залучення зваженої наукової спільноти.

Зауважимо, що тема гарячої пам'яті про війну має потенціал актуалізуватися і для Західного світу. Про деякий умовний “градус” пам'яті, “температуру” спогадів вже певний час пишуть зарубіжні вчені-біхевіористи,

однак поки переважно в контексті роботи з індивідуальною пам'яттю та емоціями. “Коли йдеться про пам'ять, більшість із нас думає про особисті спогади: зігріваючі спогади про минуле чи болісні спогади про травму, невдачу, сором. Але система пам'яті дуже складна, (...) виходить далеко за межі нашої особистості”, – пишуть європейські дослідники і вирізняють щонайменше три функціональні системи пам'яті (сенсорний реєстр, робоча пам'ять, довготривала пам'ять), що в кожному разі “дуже важливі для нас як людей”, адже це велика частина нашого відчуття “я” [1]. Для політичних наук це вкотре актуалізує тему політичної ідентичності, національної самосвідомості, гуманізму та загалом цінностей в суспільстві/внутрішній політиці /міжнародному процесі.

Політичні кризи та міждержавні конфлікти нерідко супроводжуються різкими змінами у політиці пам'яті та “робочій пам'яті суспільства”, яка може слугувати одним із сучасних показників функціональності політичної системи і/чи міжнародного порядку загалом. Демократична модель політики пам'яті відкрита до гарячих спогадів різних соціальних груп та громадян, і одночасно дає багато відповідей на умовне запитання: Що нас об'єднує? Така модель розвивається в Україні, зокрема і стосовно кримських подій (започатковані усно історичні дослідження, інклюзивні комемораційні практики, відновлення втрачених назв, відкриті можливості для проведення тематичних меморіальних заходів різними (не)державними організаціями тощо). Натомість на окупованих територіях фіксуємо виразні тенденції монополізації гарячої пам'яті: переслідування інтелектуальної та творчої інтелігенції Криму, демонтаж українських пам'ятників, уніфіковані навчальні програми пропагандистського змісту, руйнація пам'яток кримськотатарської культури, мова ворожнечі в медіа тощо. Це типова для автократій модель історичної політики, яка у суспільстві прицільно відповідає лише на одне питання: Що нас обмежує? Правлячий режим може використовувати реконструктивну природу пам'яті, адже “суспільні та особисті втрати від помилково відновленої пам'яті, сумніви щодо правдивих спогадів про насильство були (і залишаються) величезними”; теоретики ще 1990-х років з'ясували, що помилкові спогади можна насаджувати, створення таких “спогадів” складає значну небезпеку для людей і громад, “водночас те, що пам'ять змінюється, також можна розглядати і як шанс” [1].

Реконструювати гарячу пам'ять про війну в демократичному сенсі не означає втручатися в автобіографічні, приватні, родинні способи збереження минулого; це не штучне редагування колективних історій “інших”; це не маніпулювання загостреними емоціями людей довкола пережитих подій. Для відкритого суспільства та відповідальних політичних еліт емоційні спогади є цінним ресурсом розвитку. Наприклад, достатньо гаряча історія про знищення флагманського корабля Чорноморського флоту РФ “Москва”

14.04.2022 р. може реконструюватися у багатьох важливих для суспільства сенсах та уроках на майбутнє. Це нагадування і про історію українського кораблебудування (зокрема про ракетний крейсер “Слава”, що хоч і зійшов з миколаївських стапелів, пережив десятки років радянської, а згодом і суто російської експлуатації, а відтак став прямою загрозою Україні); і про невідворотну минуцність автократій (росіяни з 1990-х рр. використовували крейсер для пропаганди власної військової присутності в Криму); і про зміцнення позицій України впродовж цієї війни (крейсер блокував українські кораблі під час російського захоплення Криму в 2014 р., але вже у перший день повномасштабного вторгнення, коли “Москва” тероризувала прикордонників на о. Зміїний, корабель отримав рішучу, тепер відому на весь світ відповідь українців, а зараз внесений до музейного списку) тощо [Дет. див. : 3].

Не менш відповідально варто вивчати/зберігати/поширювати і трагічні спогади про цю війну. Гарячу пам’ять про перемоги та втрати війни, що триває, важливо опрацьовувати не лише у контексті набутих емоцій, але й через призму наших знань про минуле, через розвиток навиків сприйняття сучасної політики, а також прийняття стратегічних рішень на майбутнє.

Повертаючись до академічної термінології, перенесемо на соціально-політичну сферу також підхід німецьких нейропсихологів, які запропонували функціональну модель організації “гарячих” та “холодних” когнітивних функцій мозку: 1) “гаряче” пізнання афективне або пов’язане з мотивацією, винагородою тощо; 2) “холодне” пізнання є суто когнітивним; 3) обидва функціонально організовані виміри важливі та необхідні для нашої цілеспрямованості, адаптації, регулювання поведінки [2].

У сучасному дискурсі російсько-української війни досить поширена думка про необхідність зайняти вичікувальну позицію щодо подій сьогодення, аж доки “гарячі” спогади про події не втратять емоційне забарвлення, будуть менш вразливим для суспільства, і лише відтак нібито нададуть простір для їх об’єктивного дослідження. Однак відсторонення суспільства від емоційно насиченого боку пам’яті – це своєрідна відмова від пізнання самих себе.

Кримський спротив російській агресії, збройне захоплення окремих територій Донецької та Луганської областей, повномасштабне вторгнення – це пов’язанні між собою події російсько-української війни, у якій пам’ять кожного учасника / свідка / спостерігача є цінним фрагментом загальної історії. “Гарячі” (емоційні) спогади в цій історії не завжди переростають у “холодні” (раціонально переосмисленні), вони функціонують одночасно і вже 11 років відіграють важливу роль у політичних відносинах і процесах. Тому гаряча пам’ять про війну потребує інституційної підтримки – урядових, наукових, громадських структур і їх взаємодій, які можуть забезпечувати

якісну та кількісну, фахову та відкриту роботу зі суспільними спогадами заради спільного демократичного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Becker E. S., Vanderhasselt MA., Koster E.H.W. et al. “Memories Warm You Up from the Inside. But They also Tear You Apart”: Editorial for the Special Issue on Memory Training for Emotional Disorders. *Cogn TherRes* 45, 841–847 (2021). <https://doi.org/10.1007/s10608-021-10249-x>
2. Salehinejad MA, Ghanavati E, RashidMHA, NitscheMA. Hot and cold executive functions in the brain: A prefrontal-cingular network. *Brain Neurosci Adv.* 2021 Apr 23;5:23982128211007769. doi: 10.1177/23982128211007769
3. Воляннюк О., Майоров М. Російський флагман проти 80-ти українців: українці точно визначають курс “Москви”. Віртуальний музей російської агресії. 25.02.2023. URL : <https://rusaggression.gov.ua/ua/rosiiskiyi-flahman-proty-80ty-ukrainsiv-3819efbc96985e156a161dddbfb937a2.html> (дата звернення 20.02.2025)

УДК 94(=512.19)"1783/..."

Дудак М. С.,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту права та політології,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова.
Науковий керівник –
Антонюк А. Б.,
уповноважена з антикорупційної діяльності
Український державний університет імені Михайла Драгоманова,
кандидат юридичних наук, доцент

ДОЛЯ КРИМСЬКИХ ТАТАР ПІСЛЯ ЛІКВІДАЦІЇ КРИМСЬКОГО ХАНАТУ

Наприкінці XVIII століття Кримське ханство, що тривалий час зберігало відносну незалежність, опинилося під загрозою експансії Російської імперії. Прагнучи розширити свої південні кордони та отримати доступ до Чорного моря, Катерина II розробила стратегію анексії Криму. Невдоволення європейських держав посиленням впливу Росії в Причорномор'ї та Криму не дозволяли Катерині II вільно діяти у цьому регіоні. Усвідомлюючи це, російський уряд спочатку не ставив завдання приєднання Кримського ханату. Йому був необхідний лише контроль над Кримом і Північним Причорномор'ям [1].

Оснoву цього плану складав Кючук-Кайнарджійський мирний договір, відповідно до якого Кримське ханство набувало самостійності від Османської імперії. Від Російської імперії півострів також був незалежним, але лише на папері, війська, які російська імперія зобов'язувалася вивести з території кримського ханату так там і залишалися, а суперечки в ханстві продовжували вибухати під керівництвом Петербургу.

На той час Кримський ханат переживав період нестабільності, спричинений частими змінами правителів, що послаблювало його державні інституції. Використовуючи політичні інтриги та тиск, російська імператриця переманила на свою сторону майбутнього кримського хана Шагін Герая, який відіграв одну із важливих ролей у першій анексії півострова.

У 1778 році розпочалася депортація кримських християн до Російської імперії, офіційною причиною якої були утиски зі сторони мусульманської частини населення. Власне переселення розпочалося 28 липня 1778 р. А вже 18 вересня Суворов повідомляв Румянцеву, що виведення християн з півострова закінчено. Згідно з “Ведомостью о употребленных на выведенных из Крыма и поселившихся в Азовской губернии христиансуммах”, з Криму було виведено 30 333 особи, з них 15 812 греків, 13 316 вірмен, 162 волохи, 664 грузини та 379 католиків [2].

Російська імперія прагнула встановити контроль над Босфором і Дарданеллами, щоб забезпечити собі вихід до Середземного моря, тому в очах Катерини II Кримське ханство було перешкодою до її успіху на світовій арені та подальшого завоювання сусідніх земель.

14 грудня 1782 р. Катерина II надіслала Г. Потьомкіну рескрипт, в якому містилися інструкції щодо його наступних дій. Привід, під яким уряд передбачав провести приєднання Криму, у трактуванні імператриці виглядав так: “Перетворення Криму у вільну та незалежну область не принесло спокою Росії і обернулося лише новими для неї турботами зі значними витратами. Досвід часу з 1774 р. показав, що незалежність непритаманна татарським народам і, щоб охороняти її, нам потрібно завжди бути збройними і в мирних умовах розморювати війська важкими рухами, роблячи великі витрати, як під час війни... Беручи до уваги всі ці обставини, ми прийняли рішення дати інший зворот кримським справам... і зробити на майбутній час Кримський півострів не гніздом розбійників і заколотників, а територією Російської держави. Тому ми з повним розумінням повідомляємо всім нашу волю на привласнення Кримського півострова і на приєднання його до Росії” [1].

Загарбавши Кримський півострів у свої руки, російська влада руйнувала будинки, мечеті, цвинтарі, винищувала пам'ятки культури та спалювала книги, що підтверджували унікальність кримськотатарської культури. Самі кримські татари теж страждали від утисків та цькувань. Російський уряд

відбирав землі місцевих жителів та віддавав їх у володіння російських аристократів. Під тиском росіян та свавілля що тепер відбувалося на півострові, до кінця XVIII століття близько тисячі кримських татар були змушені залишити свої домівки та переїхати до Туреччини.

На цьому політика заміщення не закінчилась, а лише почала набирати оберти та жорстокість, так у період “чорного століття” відсоток корінного населення Криму з 92% до 1763 року зменшився до 29% вже на початку XX століття, в той час як росіяни займали більше 40% населення тогочасного Криму. Тенденція росії до знищення інших народів, їх ідентичності, культури та унікальності існує вже давно. Трагічна доля кримських татар була такою не лише у XVIII столітті, але й у 1944 році, коли відбулася ще одна значна депортація жителів півострова, що понесла за собою велику кількість втрачених життів та розбитих сімей.

Історія повторювана, ми не маємо забувати чим обернулися події 2014 року та як кримські татари, тільки почавши відроджувати свою культуру та повертати давно забуті традиції, вчергове стикнулися із загрозою асиміляції та депацифікацією. Боротьба за ідентичність та культуру кожної нації має право на існування та не має піддаватися жодним утискам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Тетяна Бикова. “Ліквідація Кримського ханату”. URL : <https://culture.voicocrimea.com.ua/uk/likvidatsiia-krymskoho-khanatu/>
2. Кримські депортації: від Катерини II до Сталіна / офіційний сайт Українського інституту національної пам’яті. URL : <https://old.uinp.gov.ua/news/krimski-deportatsii-vid-ekaterini-ii-do-stalina>

Захаренко К. В.,

директор

Навчально-аналітичного центру

“Інститут соціально-правових і політичних досліджень

імені Олександра Яременка”,

доктор політичних наук, професор;

Міненко Є. С.,

заступник голови Ради молодих вчених

Українського державного університету імені Михайла Драгоманова,

PhD у галузі політології

ІНФОРМАЦІЙНІ ЗАСОБИ ГІБРИДНОЇ АГРЕСІЇ РФ ПІД ЧАС ОКУПАЦІЇ КРИМУ

Окупація Криму Російською Федерацією, що фактично розпочалася 20 лютого 2014 року, постала одним із найгостріших викликів сучасному міжнародному правопорядку, оскільки передбачала одночасне порушення територіальної цілісності України та систематичне використання комплексних засобів інформаційного впливу, які забезпечили швидке встановлення контролю над ключовими комунікаційними вузлами на півострові, а відтак і формування сприятливого тла для просування кремлівських наративів.

Важливо підкреслити, що перехід до активних дій відбувся за доволі короткий період, зокрема вже 27 лютого 2014 року так звані “зелені чоловічки” взяли під контроль адміністративні будівлі в Сімферополі, водночас координуючи блокування українських телеканалів і радіостанцій, що дозволяло монополізувати інформаційний простір та проводити цілеспрямовану пропаганду задля прикриття подальших кроків з окупації.

Науковці все частіше наголошують на тому, що ключовим елементом, який уможливив успішну анексію, стала саме інфраструктура зв'язку, котра була захоплена в першу чергу, оскільки це дало змогу блокувати потенційно небезпечні для російських планів канали комунікацій, встановлювати прослуховування й забезпечувати необхідний рівень контролю над потоком інформації, включаючи телефонний зв'язок та інтернет-трафік [3].

Відтак, паралельно зі встановленням фізичного контролю над урядовими установами й державною інфраструктурою, відбувалося захоплення телевеж у стратегічно важливих містах, що вилилося в вимкнення з ефіру всіх українських мовників і, відповідно, поширення виключно російських телеканалів, які сприяли формуванню одностороннього

інформаційного поля й створювали враження “мирного” характеру приєднання Криму до РФ.

Сучасний академічний дискурс, присвячений цим подіям, підкреслює гібридну природу окупації, адже задіяні були не лише збройні підрозділи, а й комплексні інформаційні операції, що реалізовувалися через координацію з місцевими колаборантами, які допомагали втікати відвідкритих бойових зіткнень і водночас зміцнювали пропагандистські меседжі щодо “легітимності” дій РФ.

Водночас нагальним залишається питання оперативної ізоляції кримського інформаційного простору від материкової України, оскільки навмисне позбавлення громадян доступу до альтернативних джерел новин і думок сформувало на півострові так званий “вакуум правди”, який активно заповнювався російською пропагандою, що слугувала інструментом виправдання окупаційних заходів.

У стислі терміни, а саме наприкінці лютого й на початку березня 2014 року, було спрямовано значні ресурси на контроль інтернет-провайдерів і обмеження доступу до українських сайтів, зокрема новинних порталів, що дозволяло російським спецслужбам проводити прицільні кібератаки та блокувати небажану інформацію, паралельно відстежуючи діяльність проукраїнськи налаштованих громадян, журналістів і блогерів.

Подібні операції, як засвідчили подальші розслідування, базувалися на ґрунтовному досвіді російських кіберпідрозділів, котрі раніше брали участь у різних формах кіберагресії й накопичили достатній потенціал для швидкого знищення або перехоплення локальних мереж, що дало можливість унеможливити належну координацію українського силового спротиву на території Криму.

Протест світової спільноти посилювався після проведення 16 березня 2014 року так званого “референдуму” про статус Криму, результати якого не були визнані міжнародними організаціями та більшістю країн, а вже 27 березня Генеральна Асамблея ООН ухвалила резолюцію, яка прямо засуджувала дії РФ і вказувала на порушення загальноприйнятих принципів міжнародного права щодо суверенітету та непорушності кордонів України [2].

Окрім того, окупаційна влада розпочала систематичні дії з витіснення українських медіа, що передбачало закриття низки телеканалів і перереєстрацію редакцій на території РФ або примушування журналістів виїжджати за межі півострова, внаслідок чого більшість жителів Криму втратили доступ до плюралізму думок, опинившись у колі однотипного пропагандистського продукту.

Загалом, події 2014 року стали прецедентом, що продемонстрував новий формат війн у Європі XXI століття, де передова військова техніка та класичні

бойові одиниці доповнюються інформаційними й кібератаками, спрямованими на захоплення або нейтралізацію інфраструктури зв'язку, а відтак і на маніпулювання громадською думкою, щоб забезпечити мінімальний спротив на окупованих територіях.

Важливо відзначити, що системне використання інформаційної зброї в процесі анексії Криму виявилось не лише додатковим фактором прискорення захоплення, а й засобом довгострокового утримання півострова під російським впливом, оскільки встановлення монополії на інформацію дозволило Кремлю формувати вигідні пропагандистські сюжети та водночас дискредитувати Україну й міжнародні організації.

У підсумку можна констатувати, що анексія Криму за допомогою передусім контрольованого інформаційного простору стала демонстрацією ефективності гібридних методів ведення війни, зокрема інформаційно-комунікаційних технологій, які підсилюють військову присутність і дають агресору можливість у максимально стислі терміни поставити під сумнів будь-які зусилля з боку України або міжнародної спільноти щодо швидкого та дієвого втручання в захист територіальної цілісності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Міненко Є. Організаційно-правовий аналіз забезпечення інформаційної безпеки як фактор суспільно-політичної стабільності. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*. 2023. С. 76–84. URL : <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/43809/Minenko-76-84.pdf?sequence=1>.
2. United Nations General Assembly. Resolution 68/262, “Territorial integrity of Ukraine,” 27 March 2014, A/RES/68/262
3. Kroenig M., Starling C. G. U.S. lessons from russia’s war on ukraine. *Asiapolicy*. 2023. Т. 30, № 2. С. 64–74. URL : <https://doi.org/10.1353/asp.2023.0018>
4. Iasiello E. J. Russia’s improved information operations: from georgia to crimea. *The US army war college quarterly: parameters*. 2017. Т. 47, № 2. URL : <https://doi.org/10.55540/0031-1723.2931>
5. Kwiatkowski A. The security of the eastern flank states in the light of Russia’s military operations in Ukraine. *Security dimensions*. 2023. Т. 46, № 46. С. 56–71. URL : <https://doi.org/10.5604/01.3001.0054.2238/>

Калакура О. Я.,

головний науковий співробітник відділу етнополітології

Інститут політичних і етнонаціональних досліджень

ім. І. Ф. Кураса НАН України,

доктор політичних наук, професор

СОБОРНА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ В ПРОЦЕСІ ДЕКОЛОНІЗАЦІЇ КРИМУ: УРОКИ ГЕНОЦИДНОЇ ВІЙНИ

Культура є ключовим осердям ідентичності та резильєнтності (стійкості) кожного народу, кожної нації, це несуча конструкція будь-якої цивілізованої держави. Це добре розуміє ворог, реалізуючи стратегію так званої денацифікації України, складовою якої є політика декультурації. А стосується вона не лише українців, але й усіх корінних народів і національних спільнот нашої держави. Переконливим доказом декультурації, як ланки геноцидної політики РФ, злочину проти людяності, є уже сам факт віроломної окупації Автономної Республіки Крим, а відтак повномасштабної війни, захоплення п'ятої частини нашої території і насадження тут імперського режиму з його ідеологією “руського міра”. Тактика “спаленої землі” призвела до сотень тисяч убитих, розстріляних, покалічених, депортованих, взятих у полон носіїв культури, не кажучи вже про вщент зруйновані школи, бібліотеки, клуби, театри, музеї, архіви, знищені і вивезені історико-культурні пам'ятки та цінності.

Одинадцятий рік окупації Автономної республіки Крим, жорсткий етнічний, ідеологічний та мовний прес, репресії і переслідування будь-яких проявів спротиву неоімперському режиму стали реальною небезпекою як для українців, так і інших корінних народів України: кримських татар, караїмів та кримчаків, для їх майбутнього.

Сьогодні, коли деякі політики нав'язують ідею “відмови або обміну територій” на мир, що є абсолютно неприйнятним для України як з точки зору міжнародного права, так і прав корінних народів та національних меншин, актуальним є аналіз спроможностей державної етнополітики для протистояння акультурації населення на тимчасово окупованих територіях (ТОТ), прогнозування шляхів національно-культурного відродження деокупованих територій в поствоєнний період, деколонізації Криму. Тут важливу роль покликана відіграти соборна культура, яка об'єднує усі етнічні культури громадян в одну громадянську культуру України, оскільки громадянська нація об'єднує усіх, хто відстоює незалежність, суверенітет та

територіальну цілісність країни, незалежно від їхнього етнічного походження.

Не дивлячись на те, що культурне життя та ідентичність кримських татар, як і українців, в окупації знаходяться під постійним тиском і заборонами, вони не втрачають віру в перемогу. Прикладом може слугувати діяльність рухів спротиву “Жовта стрічка” та “Атеш”, які послідовно відстоюють соборність українських земель, демонструють світу єдність українського народу в екстримальних умовах, його силу та незламність. Цілком зрозуміло, що головною умовою запобігання політики декультурації, а відтак підтримки національно-культурного відродження України є припинення бойових дій зі сторони агресора, деокупація та відновлення держави у визначених Конституцією та визнаних міжнародною спільнотою кордонах, повернення в український соціокультурний та інформаційний простір громадян, котрі зазнали негативних впливів ідеології та практики “русского міра” і так званої “великої руской культури”.

Мешканцям ТОТ, насамперед АРК, які пов’язують своє майбутнє з Україною, доведеться долати руйнівні наслідки геноцидної політики РФ з тим, щоб реалізувати свої права на відродження, збереження і розвиток рідної мови та культури.

Після відновлення територіальної цілісності України органи державної влади в центрі і на місцях покликані забезпечити регенерацію мозаїки культурного різноманіття Криму.

Метою кримської етнополітики має стати відновлення традицій продуктивної співпраці етнічних українців разом з іншими корінними народами та національними меншинами на одній території, повернення культурної спадщини, відродження історичної пам’яті, її очищення від ідеології рашизму і спотворень імперської пропаганди.

Суспільний плюралізм та багатоманітність, демократичні цінності стануть засторогою планам РФ ізолювати Крим від України і західного світу, сприятимуть євроінтеграційним процесам, культурному обміну, залученню інвестицій до регіону. З-поміж культурних проєктів загальнодержавного значення пріоритетним видається подальша розбудова мережішкіл із збереженням можливості навчання українською та рідною мовою корінних народів і національних меншин України.

Етнічна політика повинна максимально сприяти задоволенню культурних запитів кожного громадянина країни. Науковці покликані обґрунтувати максимально об’єктивну оцінку того, яку ціну заплатили корінні жителі півострова на кожному з етапів вторгнення РФ і в якій мірі їхні настрої віддзеркалюють етнокультурну специфіку краю. Кримчани мають бути впевнені в толерантності етнічної політики України, в “лагідній українізації”, в послідовному балансуванні загальнодержавних інтересів,

корінних народів та національних меншин. Гарантування кримським татарам права на автономію не несе у собі, на нашу думку, загрози поширення сепаратистських настроїв на тлі дерусифікації Криму, а може сприяти гармонізації міжетнічних відносин на території півострова.

Деокупація та деколонізація Криму як невід'ємної частини України, формування соборної культури, подолання руйнівних наслідків декультурації українців, представників корінних народів і національних спільнот мають залишатися стратегічним завданням державної політики, діяльності Представництва Президента в АРК, Міністерства інфраструктури, інституцій громадянського суспільства, співпраці із зарубіжними партнерами та міжнародними організаціями, передусім з ООН, Радою Європи та ЮНЕСКО [1].

Велика роль тут належить науковцям, засобам масової інформації. Не очікуючи закінчення війни, маємо працювати над інструментарієм запобігання а культуризаційним процесам, нейтралізації ідеологічних маніпуляцій російської пропаганди, її агентури та колаборантів всередині країни. Необхідно також всіма засобами підтримувати культурно-освітню і мистецьку діяльність національних осередків кримських татар та інших етнічних спільнот на їх тимчасових локаціях у різних регіонах України, не очікуючи остаточного завершення війни і звільнення всіх територій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Стратегія деокупації Криму. Кримська платформа. 1923. URL : https://crimea-platform.org/wp-content/uploads/2023/08/Stratehiia_UA.pdf.

УДК 314:39]:341.324(477.75)

Котигоренко В. О.,
завідувач відділу етнополітології
Інституту політичних і етнонаціональних досліджень
ім. І. Ф. Кураса НАН України,
доктор політичних наук, професор

ДИНАМІКА ЕТНІЧНОГО СКЛАДУ НАСЕЛЕННЯ ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНОГО КРИМУ. ПРО РОСІЙСЬКУ МАНІПУЛЯЦІЮ ДАНИМИ

Багато хто вважає, що не слід довіряти статистичним даним російського походження про кількість та етнічну структуру населення Автономної

Республіки Крим і Севастополя, тимчасова окупація яких триває від 2014 р. Реальна кількість переселених з РФ на український півострів може приховуватися. Причину цього назвав лідер кримськотатарського народу М. Джемільєв: росіяни знають, що “примусова зміна демографічного складу окупованої території є воєнним злочином відповідно до Женевської конвенції 1949 року” [1].

Авторка монографії про Крим в умовах окупації Є. Горюнова подає власні розрахунки показників в’їзду–виїзду та народжуваності–смертності людей на півострові. Це дає їй підстави солідаризуватися з позицією експертів, які вважають, що в регіоні відбувається “масштабна заміна населення лояльними до влади росіянами”, що сюди з Росії до 2021 р. переселилися 600–800 тис. осіб, або 25–35% від кількості кримського населення до окупації [2, с. 163–167].

На переконання голови Меджлісу кримськотатарського народу Р. Чубарова, визначити точну кількість прибулих до окупованого Криму з Росії наразі неможливо [1]. Також немає достовірної інформації щодо того, скільки саме кримчан вибули з півострова у 2014–2024 рр. після його окупації.

Згідно з даними Державної служби статистики України станом на 1 січня 2014 р. в Криму проживали 2 353 100 осіб, з них в АРК Крим 1 967 200, у місті зі спеціальним статусом Севастополі – 385 900.

За офіційними даними статистичних інституцій окупаційного режиму, станом на 1 січня 2015 р. постійне населення українського півострова становило 2 470 873 осіб, зокрема, на території автономії 1 909 499 осіб, Севастополя – 561 374.

Небагато джерел, інформація яких дає скільки-небудь повне уявлення про постокупаційну динаміку етнічної структури населення півострова.

У 2001 р., коли відбувся перший і досі єдиний Всеукраїнський перепис населення, серед жителів автономії руськіє (у документах перепису – росіяни) становили 58,32%, українці – 24,32%, кримські татари – 12,03%, решта – особи інших національностей. Населення Севастополя за етнічною ознакою структурувалося так: руськіє – 71,58%, українці – 22,38%, кримські татари – 0,49% та ін. Серед усього населення півострова визначили свою національність як руськіє – 60,40%, українці – 24,01%, кримські татари – 10,22%, особи інших національностей – 5,37% (тут і далі наведено розрахунки, виконані автором за матеріалами переписів).

Визнано, що переписи населення завжди й усюди результують точніші демографічні відомості, порівняно зі щорічними моніторингами, виконуваними державними статистичними інституціями. Наскільки це визнання можна поширювати на результати переписів, проведених службами державної статистики країни–агресорки на тимчасово окупованих нею

територіях України, – питання відкрите. Але ігнорувати ці результати було би помилкою.

Звернення до офіційних даних переписів населення Криму, проведених окупантами у 2014 [3] та 2021 рр. [4], показує таку динаміку.

Кількість населення тимчасово окупованого українського півострова в міжпереписному періоді збільшилася на 8,65% (на майже 197,7 тис.) і на час перепису 2021 р. становила 2 482 450 осіб. Прикметно, що на території автономії цей приріст становив лише 43,2 тис., а в Севастополі – понад 154,5 тис. Така динаміка кількості севастопольського загалу найвірогідніше зумовлена тим, що розвиток воєнних баз на території міста потребував істотного збільшення кількості персоналу для їх обслуговування. Робилося це якщо не виключно, то переважно за рахунок прибулих з території Росії, які користувалися й користуються більшою довірою окупаційної влади, аніж кримчани.

Істотні зміни відбулися в етнічному складі населення.

Серед загалу жителів Криму в 2014 та 2021 рр. визначили себе як руськіє 65,30% та 68,75% (1 492,1 тис. осіб та 1 706,7 тис. осіб), відповідно; українці – 15,08% та 6,89% (344,5 та 171,2 тис. осіб); кримські татари – 10,17% та 10,21% (232,3 та 253,6 тис. осіб). Іншу етнічну належність обрали 5,63% та 4,08% (128,6 та 101,3 тис. осіб). Поміж тих, хто вказав свою національність (етнічність) на території АР Крим (без м. Севастополя), руськіє становили 62,86% та 67,01%; українці – 15,42% та 7,54%; кримські татари – 12,13% та 12,96%, особи інших національностей – 6,00 та 4,37%. Серед жителів Севастополя, кількість яких збільшилася на понад 154,5 тис. осіб (на 39,29%) самовизначилися руськіми, відповідно, 77,06% та 74,88% (при зменшенні частки кількість збільшилася на 107,1 тис. осіб); українцями – 13,45% та 4,62%, кримськими татарами – 0,72% та 0,53%, іншими – 3,82% та 3,07%.

Якщо припустити, що наведений розподіл відповідає реаліям етнічного самовизначення кримчан та прибулих на півострів з країни – окупантки, можна висловити кілька версій-пояснень з'ясованої динаміки.

Збільшення серед населення Криму частки руських на 3,45% (в абсолютних цифрах – це понад 214,5 тис. осіб, що на 16,9 тис. осіб перевищує показник абсолютного приросту населення цієї території) могло бути наслідком щонайменше двох чинників: а) переселення до Криму вихідців з РФ руських за національністю; б) формування руськоцентричної свідомості певної кількості різноетнічних кримчан, які в умовах окупаційного режиму народилися, виховувалися й навчалися в дошкільних установах та освітніх закладах різного рівня, зміна ідентичність на руськую.

Частка кримських татар серед жителів Криму майже не змінилася при тому, що їх загальна кількість зросла на понад 21,2 тис. і в 2021 р. становила 253,6 тис. осіб. Імовірно, це сталося внаслідок вищої народжуваності,

порівняно з іншоетнічним населенням. Кримських татар на етнічній батьківщині ставатиме більше в процесі відновлення суверенітету України на півострові та повернення додому тих, кого російська окупація змусила змінити місце постійного проживання. Кримськотатарський народ разом з іншими корінними народами України – караїмами та кримчаками – матиме можливість реалізувати свої права згідно з національним законодавством та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Складніше пояснити істотне зменшення кількості кримчан, які самовизначилися українцями за національністю / етнічністю (на 173,4 тис. осіб в абсолютних цифрах). Російські демографи дають просте пояснення: “міграційний відтік” та “зміна етнічної ідентичності” [5], “швидка асиміляція українців... “перемикання кодів” відповідно до політичної кон'юнктури, що змінюється” [6].

Звісно, цим поясненням можна знайти підтвердження. Однак матеріали переписів містять дані, які ігноруються російськими авторами і дають підстави стверджувати про велику міру маніпулятивності їхніх пояснень.

По-перше, названі та інші публікації, а також доступні офіційні та неофіційні документи не містять скільки-небудь переконливих доказів масового виїзду або депортації з Криму етнічних українців у міжпереписний період.

По-друге, застосовувана в Росії методика обрахунку стану та динаміки етнічного складу населення неадекватна для ситуації в тимчасово окупованому Криму. Етнічна структура обраховується за формулою: кількість переписних листів, які містять відомості про самоототожнення учасника перепису з певним етносом (національністю), ділиться на загальну кількість листів, які містять відомості про національність особи; результат ділення множиться на 100%.

По-третє, застосовуючи описану методику, російські автори (демографи та інші) свідомо або неусвідомлено (друге малоймовірне) зневажають фактом стрибкоподібного збільшення кількості та частки жителів Криму, які у 2021 р., порівняно з 2014 р., не вказали в переписних листах свою етнічну (національну) належність. До цієї групи включено також тих, хто відмовився відповідати на запитання про національність. Як наслідок, завищуються відсоткові показники збільшення частки руських та кримських татар в етнічній структурі кримської людності, що кваліфікується як “успіх” етнічної та демографічної політики окупаційного режиму в українському Криму. Водночас замовчується інший “успіх”: другий перепис населення півострова, порівняно з першим, засвідчив стрибкоподібне збільшення кількості та частки людей, які не стали вказувати свою національність або відмовились це робити на пропозицію виконавців перепису.

Так, у 2014 р. серед загалу населення тимчасово окупованого півострова таких, хто не вказав у переписних листах свою національність, було 3,82% (87,2 тис. осіб, поміж них 6,7 тис. “відмовників”); на території АРК – 3,58% (67,8 тис. осіб, зокрема, 5,3 тис. “відмовників”), у Севастополі – 4,94% (19,4 тис. та 1,4 тис., відповідно).

У 2021 р. кількість переписних листів, що не містили відомостей про національність жителів Криму, збільшилася на 6,24 відсоткових пункта, сягнувши 249,8 тис. одиниць (з них 83,6 тис. заповнювали “відмовники”), що становить 10,06% від загальної кількості таких листів. На території АРК збільшення відбулося на 4,55 відсоткових пункта, а частка “безнаціоналістичних” листів становила 8,13% від їх загальної кількості (157,2 тис. одиниць, зокрема 47,1 тис. – “відмовних”). “Рекорд” установили севастопольці. Кількість заповнених ними переписних листів, у яких вони не вказали свою національність, збільшилася на 11,96 відсоткових пункта, сягнувши 16,90% листів (92,6 тис. одиниць, з них 36,5 тис. “відмовних”).

Отже, кількість осіб, які не надали та відмовились надати інформацію про їх національну (етнічну) належність (ідентичність), збільшилася по Криму в цілому в 2,86 рази, в АРК – у 2,32 рази, а в місті Севастополі – у 4,75 рази.

Наведені факти–обрахунки стрімкого збільшення кількості та частки кримчан, які не виявили бажання або відмовилися вказати у переписних листах свою національність, аргументують вірогідність гіпотези про вибір і дотримання етнічними українцями латентної стратегії виживання, до якої вони мусять вдаватися в ситуації російської окупації. Вони мають підстави вбачати й убачають загрози для благополуччя або й життя власного та своїх родин у разі неприхованого українського самовизначення.

Якщо від кількості та частки “безнаціоналістичних” переписних листів 2021 р. відняти кількість і частку таких листів 2014 р., а до різниці додати кількість і частку листів, заповнених у 2021 р. особами, які зважилися повідомити про своє етноукраїнське самовизначення, здобута сума може свідчити про “пристосування до політичної кон’юнктури” або “асиміляцію” (зміну ідентичності на русську чи іншу) близько 3% етнічних українців, що живуть в автономії. Це у рази менше, аніж показує перепис.

Стосовно ж севастопольців, яким після 2014 р. довелося відчувати “успіхи” співжиття з набагато більшою, порівняно з населенням АРК, кількістю новоприбулих з Росії, слід визнати, що у 2021 р. поміж них справді істотно зменшилася кількість і частка тих, хто не приховує свою українську ідентичність. Однак таке зменшення з лихвою компенсоване збільшенням кількості та частки містян, які вважають себе українцями, але не ризикують це декларувати в умовах російської окупації.

По́за сумні́вом, після деокупації півострова українців серед кримчан буде істотно більше.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Khotin R., Khalilov R., Coalson R. Shifting Loyalty: Moscow Accused Of Reshaping Annexed Crimea's Demographics. Radio Free Europe. *Radio Liberty*. 2018. May 31. URL : <https://www.rferl.org/a/russia-accused-of-reshaping-annexed-crimea-demographics-ukraine/29262130.html>.
2. Горюнова Є. О. Український Крим в умовах російської окупації: політика, економіка, соціум. Київ : Центр глобалістики "Стратегія XXI", 2024. URL : <https://geostrategy.org.ua/analytika/doslidzhennya/monografiya-yevgeniyi-goryunovoyi-ukrayinskyu-krym-v-umovah-rosiyskoyi-okupatsiyi-polityka-ekonomika-socium>
3. Перепись населения в Крымском федеральном округе 2014 года. Федеральная служба государственной статистики. URL : https://rosstat.gov.ru/free_doc/new_site/population/demo/perepis_krim/perepis_krim.html.
4. Всероссийская перепись населения 2020 года. Федеральная служба государственной статистики. URL : <https://rosstat.gov.ru/vpn/2020>.
5. Манаков А. Г., Теренина Н. К. Этнодемографические процессы в Крыму в начале XXI века. *Известия Русского географического общества*. 2024. Том 156, № 1. С. 77–90. DOI: <https://doi.org/10.31857/S0869607124010066>
6. Баширов В. Перепись 2021. Карты национального состава Крыма (первые порайонки). *Live Journal*. 2023. 12 апреля. URL : <https://sevabashirov.livejournal.com/567692.html>.

УДК 325.3(470+571):378.4(477)

Кузьміна С. Л.,
*декан факультету гуманітарних і соціальних наук
Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля,
доктор філософських наук, доцент*

КРИМ У КОГНІТИВНОМУ СПРОТИВІ РОСІЙСЬКИМ ПОСТКОЛОНІАЛЬНИМ ПОЛІТИКАМ ЗНАННЯ: ЩО МОЖУТЬ ЗРОБИТИ УКРАЇНСЬКІ УНІВЕРСИТЕТИ

Сьогодні цілком визнаним є факт, що влада і знання щільно пов'язані між собою. На нього вказували ще Карл Маркс, Карл Маннгейм, Еміль Дюркгейм, Макс Вебер, а Мішель Фуко продемонстрував у своїх аналізах наскільки влада знання є впорядкованою, стабільною, авторитарною і регуляторною. Сучасні дослідники, зокрема американський філософ Ганс Н. Вайлер, виокремлюють декілька аспектів зв'язку знання і влади [1, с. 2].

Для розуміння того, як функціонує система знання-влада у постколоніальних суспільствах, найважливішим серед них є їхня взаємна легітимація, коли знання надає легітимності владі, а влада легітимізує потрібні їй знання.

У випадку з постколоніальними країнами імперії, які втратили в них політичну владу, здатні продовжувати свій вплив приховано через знання. Здебільшого це відбувається по інерції, адже зазвичай постколоніальні суспільства розбудовують свої системи освіти і науки на базі того, що залишилося від метрополії. Йдеться не лише про будівлі чи обладнання, а й про моделі і зміст навчання, бібліотеки, способи мислення і методи дослідження. Все це обґрунтовує право імперії на присутність в політичному, економічному, культурному і освітньому просторі колишньої колонії.

Хто може звільнити від цього впливу? Ніхто, крім самої постколоніальної країни, яка повинна чинити спротив заради свого виживання. І тут треба усвідомлювати величезну небезпеку. Огульний кенселінг всієї колоніальної спадщини може призвести до глибокої культурної деградації. Цей кенселінг-деколонізація гарно працює в русі зміни колоніальних топонімів, назв культурних і навчальних закладів. Однак це лише початок. А ось уже наступний крок, приміром, відмова від колоніальної, у випадку України, російськомовної навчальної і наукової літератури – набагато складніше. А для цього треба або перекласти українською мовою наявні джерела, або створювати щось своє, автентичне.

Найлегший у наших умовах шлях – перекласти російськомовне – веде у нікуди. Він небезпечний тим, що легітимізуватиме російські колоніальні міфи і наративи. Наші навчальні плани, бібліографічні списки і навчальні тексти, а отже все освітнє середовище, буквально просякнуті такими наративами. Однак звільнитися від них можливо лише створивши адекватну і якісну заміну в результаті систематичних наукових досліджень і розбудови професійних мереж науковців, викладачів, студентів.

Зрозуміло, що організувати когнітивний спротив цьому прихованому інтелектуальному колоніалізму здатні лише університети, адже вони є первинними агентами з продукування і поширення знань і, відтак, легітимації влади та формування національної ідентичності. Це може здатися парадоксальним, але цілком виправданим і раціональним, якщо фокус уваги когнітивного спротиву українців прихованій російській владі знання буде зосереджено на кримській тематиці.

З одного боку, історія захоплення та використання Криму та його природних ресурсів є потужним скельцем, яке яскраво проявляє найогидніші хижацькі риси російського імперіалізму. З іншого боку, дослідження Криму, історії та мов корінних народів є базовою передумовою для усвідомлення українцями себе не як етносу, а як політичної нації, вивчення досвіду

ненасильницької боротьби кримських татар за свої права сприятиме розвитку і зміцненню демократії в Україні, а також збереженню її культурного різноманіття та унікальності.

Для того, щоби процеси легітимації такого знання почалися, необхідна політична воля і ресурсна підтримка з боку української держави. І не після Перемоги, а вже прямо зараз, бо може так статися, що, перемігши на полі бою, українці залишаться розділеними і ментально залежними від ворога. Держава має всі інструменти для мотивації закладів вищої освіти проводити дослідження, започатковувати курси та освітні програми, включати до тематики студентських робіт теми, пов'язані з Кримом, щоби всі українці не на словах і гаслах, а справді відчували, що Крим – це Україна. Своєю чергою, створення і поширення цього знання слугуватиме найпотужнішою підставою для легітимації державної влади та політики. Звісно, за умови, що кримський компонент і навчальний план у цілому буде побудовано на принципі креативності як проект, що постає у зв'язку з знанням, інтересами і потребами студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Weiler H. N. (2011b). Whose Knowledge Matters? Development and the Politics of Knowledge. Paper presented at the Keynote Address at the International Higher Education Congress “New Trends and Issues” Istanbul. URL : http://www.stanford.edu/~weiler/Texts09/Weiler_Molt_09.pdf(дата звернення – 27.02.2025).

УДК 34:341.324-021.68(477.75)

Ляшенко О.,
науковий співробітник
Інституту політичних і етнонаціональних досліджень
ім. І. Ф. Кураса НАН України,
кандидат історичних наук

ЧИННИКИ ВИЗНАЧЕННЯ СТАТУСУ КРИМУ ПІСЛЯ ДЕОКУПАЦІЇ ПІВОСТРОВА

Держава є основним суб'єктом просторових політичних відносин, який покликаний забезпечувати безпеку й єдність суспільства та репрезентувати загальносуспільні інтереси. Відповідно, державний устрій – це політико-територіальна організація держави, що характеризується статусом її

територіальних одиниць, формою їх правових відносин між собою та з державою загалом [1].

У сучасному світі країни за формою державного устрою поділяються на два основні типи – унітарні (частинами яких є не наділені власними суверенними правами адміністративно-територіальні одиниці) та федеративні (союзні держави, частинами яких є наділені суверенними правами державні утворення).

Ключовим елементом відповідної до форми державного устрою територіальної організації є адміністративно-територіальний поділ – внутрішній поділ території держави на адміністративно-територіальні одиниці з метою раціональної організації державного та громадського управління регіонами, народним господарством, загалом політичним і культурним життям.

Територіальний поділ України відповідно до Конституції ґрунтується на принципах цілісності та єдності державної території, поєднання централізації й децентралізації державної влади, збалансованості соціально-економічного розвитку населених пунктів і регіонів з урахуванням їхніх історичних, економічних, екологічних, географічних і демографічних особливостей, етнічних і культурних традицій [2].

На початку 1990-х рр. одночасно з реалізацією права на власне державне самовизначення Україна зіткнулася з інспірованими зовні дезінтеграційними процесами всередині країни, дотичними питання державного устрою: автономістськими й сепаратистськими рухами в окремих регіонах з особливим етнонаціональним складом (такими як автономізація Кримської області, спроба автономізації Закарпатської області, проекти “Новоросія”, “Донецько-Криворізька республіка”, “Південно-Східна Українська Автономна Республіка”, спроби легалізації в складі України “особливого статусу” так званих “ЛНР” і “ДНР”) та пов’язаними з ними проектами федералізації держави. Практично всі згадані спроби й проекти зміни державного устрою України передбачали або створення в складі унітарної держави адміністративно-територіальних одиниць з особливим статусом (впровадження елементів федералізму), або повного перетворення України на федеративну державу. Саме такий державний устрій за справжніми задумами авторів відповідних проектів мав на меті розмивання єдності держави та ініціювався зазвичай тими діячами, які переважно стали зрадниками України.

Попри закріплення унітарності України в Конституції (1996 р.), реальною зміною, яка безпосередньо позначилася на державному устрої країни, стала автономізація Кримської області та її перетворення на автономну республіку. Цей процес тривав з кінця 1980-х років (коли в 1988 р. в надрах кримського обкому КПУ визріла ідея утворення автономії, схвалена

згодом обласною партконференцією) по 1998 р. (коли Верховна Рада України затвердила Конституцію АР Крим), хоча пізніше, до моменту російської окупації, кримська влада неодноразово актуалізувала питання про “розширення прав автономії”.

Основними суб’єктами процесу формування правового статусу АР Крим були Українська держава, місцева влада Криму, (етнічна) російська (або точніше русская – Авт.), українська та кримськотатарська етнospільноти. Зусилля Української держави в розв’язанні кримського питання були зосереджені головним чином у правовому полі на запобіганні порушенню територіальної цілісності України внаслідок можливої сепарації Криму та збереженні її унітарного державного устрою.

Суспільною опорою держави була незросійщена частина української етнospільноти та кримські татари. Головним провайдером руху за “відновлення Кримської АРСР” була кримська обласна компартійна організація й керівництво області. До нього долучилися також різноманітні проросійськи зорієнтовані структури, котрі у відновленні автономії вбачали можливість повернення Криму до складу РРФСР. Слід зазначити, що у частини лідерів проросійськи налаштованих новоутворених кримських організацій сформувався ідея проголошення Криму самостійною республікою поза національних пріоритетів. Позиція з цього питання кримськотатарських організацій полягала в ідеї відновлення Кримської АРСР, яку вони розглядали як форму національної державності кримських татар [3, с. 36].

Відновлення автономії відбулося саме за сценарієм компартійної влади Кримської області шляхом проведення 20 січня 1991 р. референдуму “про державний і правовий статус Криму”, на якому більшість кримчан висловилися “за відновлення Кримської АРСР як суб’єкта Союзу і учасника Союзного договору” [4, с. 391].

Реакція кримськотатарської спільноти на такий формат відновлення автономії була негативною. Зокрема, у Декларації про національний суверенітет кримськотатарського народу вказувалося: “Кримська АРСР, відновлена не як національно-територіальне утворення, розглядається як спроба юридичного закріплення результатів депортації... і не визнається Курултаєм у такому вигляді” [5, с. 110–111].

У грудні 1991 р. на розвиток Декларації про національний суверенітет кримськотатарського народу Меджліс розробив власний проєкт “Конституції Кримської Республіки”. Низка його положень засвідчила прихильність авторів до моделі утворення в Криму суверенної етнократичної держави, яка на основі Договору з Україною входить до її складу. Кримські татари, кримчаки і караїми – оголошувалися корінним народом, для яких через історичні обставини Крим став Батьківщиною.

Відповідно, корінний народ, по-перше, визнавався виключним володарем права на самовизначення. По-друге, рішення з усіх питань державного і громадського життя, винесених на обговорення народу, вважалися прийнятими, коли за них проголосувала понад половина громадян, що володіють виборчим правом, але тільки у разі, голосування “за” рішення більше половини виборців з-поміж корінного народу [6].

Негативну реакцію державної влади України та Меджлісу викликало рішення керівництва відновленої автономії від 5 травня 1991 р. про проголошення “державної самостійності Республіки Крим”. Від цього часу Меджліс, по суті, став союзником Української держави, хоча й мав розходження з нею в розумінні головних цілей і пріоритетних шляхів розв’язання проблеми: держава прагнула підпорядкувати автономію законам України, а для кримських татар пріоритетним залишалося здобуття й закріплення за народом права на національне самовизначення.

У січні 2001 р. четверта сесія III Курултаю постановила добиватися перетворення статусу АР Крим в національно-територіальну автономію в складі незалежної демократичної України, при цьому М. Джемільєв наголосив, що суверенітет передбачається не як рух до якогось державного утворення [7, с. 384]. Влада України вважала, що конституційно закріплена адміністративно-територіальна автономія Криму не ставить під сумнів унітарність держави, оскільки не суверенізує автономію, а лише надає їй більшої, порівняно з іншими територіями, самостійності в окремих питаннях управління.

Такий тип автономій у країнах з унітарним державним устроєм ще називають “асиметричним” або “псевдофедеративним”. Побутує думка, що такий устрій є найбільш доречним рішенням, яке може бути застосоване в разі небажання центрального уряду “федералізувати” країну в цілому, оскільки він конституційно закріплює широке самоврядування для певних регіонів, але не вимагає територіального розділення всієї держави. Більше того, такі “асиметричні” автономні устрої вважають притаманними саме унітарним державам [8, с. 28]. Втім, як наголошує член Меджлісу Е. Берієв, ключовими з помилок, які ведуть до нескінченних правових колізій, було те, що наявність Автономної Республіки Крим як територіальної автономії суперечить унітарному устрою України та дає всі передумови для створення “ДНР”, “ЛНР”, “Херсонської Народної Республіки” та будь-якої іншої гідоти, що є загрозою для національної безпеки України та збереження її цілісності, а також те, що в унітарній державі не може бути автономії за адміністративно-територіальним принципом, а лише за національно-територіальним [9]. Власне це й продемонстрували максимально наочно події після 2014 р.

У березні 2014 р. відбулася російська окупація півострова, яка докорінно змінила ситуацію. Вже 29 березня 2014 р. позачергова сесія Курултаю кримськотатарського народу в своєму підсумковому документі зазначила, що “Курултай кримськотатарського народу постановив проголосити про початок політичних і правових процедур зі створення національно-територіальної автономії кримськотатарського народу на його історичній території – в Криму”, одночасно не визнаючи анексію Криму й втрату його території Україною [10].

Українська влада вже в умовах окупації Криму також здійснила низку відповідних кроків. У березні 2014 р., ідея самовизначення кримськотатарського народу була сформульована Верховною Радою України, яка зафіксувала такі ключові позиції: по-перше, “Україна гарантує захист та реалізацію невід’ємного права на самовизначення кримськотатарського народу у складі суверенної і незалежної Української держави”, а по-друге, “Україна визнає Меджліс кримськотатарського народу, виконавчий орган Курултаю кримськотатарського народу, та Курултай як вищий представницький орган кримськотатарського народу” [11].

Упродовж 2016 р. президент П. Порошенко декілька разів актуалізував тему кримськотатарської автономії. Зокрема, 16 липня 2015 р. він зробив заяву про необхідність самовизначення кримських татар у формі національно-територіальної автономії, а також висловив побажання до Конституційної комісії дослухатися до лідерів кримськотатарського народу [8, с. 18; 12].

У травні 2017 р. Конституційна комісія ухвалила рішення про створення робочої групи з напрацювання пропозицій змін та доповнень до Конституції України щодо Автономної Республіки Крим. До її складу увійшов Р. Чубаров. Уже в листопаді 2017 р. він оголосив про завершення процесу підготовки тексту змін. У їх основі було, зокрема, положення, що джерелом особливого статусу автономії стає право кримськотатарського народу як корінного народу України на самовизначення [13].

У серпні 2019 р. група народних депутатів (у т.ч. М. Джемілев і А. Чийгоз) внесли на розгляд Верховної Ради України проєкт Закону “Про статус кримськотатарського народу в Україні” [14], який визначав статус АР Крим як національно-територіальну автономію кримськотатарського народу в межах території Кримського півострова в складі унітарної України, що є формою реалізації кримськотатарським народом свого права на самовизначення. Щоправда, невдовзі цей законопроєкт було відкликано. Втім, у 2021 р. Верховна Рада України ухвалила Закон “Про корінні народи України”, в Ст. 1 якого вказувалося, що “корінними народами України, які сформувались на території Кримського півострову, є кримські татари, караїми, кримчаки” [15].

Таким чином, окупація АР Крим і м. Севастополя вивела дискусії стосовно автономії в складі України на інший рівень. Та консолідоване бачення майбутнього статусу Криму після деокупації досі не сформоване. Досі вирізнялися три умовні підходи щодо вирішення питання кримської автономії після деокупації. Перший – “залишити все як є”, що, втім, не виключає можливості розв’язувати проблему статусу півострова після деокупації. Другий підхід передбачає повернення Криму статусу області, не заперечуючи при цьому гарантування соціокультурних прав кримських татар чи національно-персональної автономії. Третій підхід передбачає створення кримськотатарської національно-територіальної автономії в складі України, як спосіб реалізації права на самовизначення кримських татар. Існує ще й четверта, негласна, група думок – “можемо ухвалити що завгодно, все одно Крим сьогодні не повернути”. Стратегічно це передбачає сценарій “Failedstate”, такий популярний у РФ стосовно України, – це сигнал про готовність легко втратити громадян та території [16]. За будь яких варіантів, слід наголосити на принциповому моменті: будь які рішення з цього питання мають ухвалюватися виключно після деокупації півострова аби не створювати небажаних і шкідливих правових колізій.

Нарешті, слід нагадати, що в листопаді 2024 р., у розпал чергової інформаційної атаки на українське суспільство з метою нав’язати тезу про невідворотність так званих “територіальних поступок”, саме Меджліс кримськотатарського народу виступив із заявою щодо неприпустимості для України “компромісів” за рахунок поступок нею частиною своєї території та суверенітету, у якій наголошено, що поступки в будь-якому вигляді територіальним посяганням РФ на Крим та на інші окуповані землі України не принесуть очікуваного миру, але стануть фактором виникнення нових військових і політичних конфліктів, а жодне рішення щодо територіальної належності, правового статусу, організації політичного, економічного, соціального, культурного життя Кримського півострову не може ухвалюватися без виявлення волі корінного кримськотатарського народу та згоди Української держави [17]. Тим самим кримськотатарська спільнота вкотре продемонструвала свою принципову проукраїнську, державницьку позицію.

Отже, з урахуванням історії й особливостей формування сучасного державного устрою та адміністративно-територіального поділу України, перспектив і цілей повоєнної їх реорганізації та забезпечення інтересів корінних народів пропонуються такі засадничі принципи, на яких ця реорганізація повинна реалізовуватися. Першим принципом має бути збереження унітарності держави, як важливого чинника її національної (громадянської) стійкості.

Другим принципом має бути уніфікованість – адміністративно-територіальні одиниці вищого рівня повинні мати однаковий формальний базовий статус і набір інструментів державної влади. Зрештою, існування в складі унітарної держави, яка складається з областей, адміністративно-територіальної одиниці “республіка”, що за визначенням вже означає інший статус, є не логічним.

Третім принципом має бути баланс між функціями держави й місцевим самоврядуванням, тобто забезпечення адміністративно-територіальних одиниць ресурсним потенціалом і рівнем компетенції для його використання й забезпечення розвитку (децентралізація), а також субсидіарність – організаційний і правовий принцип, згідно з яким держава вдається до будь-яких заходів лише в тому разі, якщо вони ефективніші за відповідні заходи на регіональному або місцевому рівнях.

Четвертий принцип зумовлений проживанням в низці адміністративно-територіальних одиниць корінних народів і національних меншин. Врахування прав та інтересів корінних народів має бути обов’язковим, зокрема, застосовно до майбутнього статусу Криму.

Отже, модель майбутнього статусу Криму може бути такою – базова адміністративно-територіальна одиниця (область) зі спеціальним (автономним) статусом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Капелюшний В. П. Державний устрій. Енциклопедія Сучасної України (2007). URL : <https://esu.com.ua/article-26189>.
2. Бурчак Ф. Г., Усенко І. Б. Адміністративно-територіальний поділ України. Енциклопедія Сучасної України (2001). URL : <https://esu.com.ua/article-42677>.
3. Ляшенко О. О. Державний устрій України: простір інтеракції національно-громадянського та етнічного : монографія. Київ : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2023. 216 с. URL : <https://ipiend.gov.ua/publication/liashenko-o-o-derzhavnyj-ustrij-ukrainy-prostir-interaktsii-natsionalno-hromadiansko-ho-ta-etnichnoho/>.
4. Крим в етнополітичному вимірі. Київ : Світогляд, 2005. 533 с.
5. Губогло М., Червонная С. Крымскотатарское национальное движение. Москва, 1992. Т. 1. 330 с.
6. Конституция Крымской республики (проект). Авдет. 1992. 1 января. URL : <https://cidct.org.ua/avdet/1992-avdet-1-12-sichnya/>.
7. Котигоренко В. Курултай крымскотатарского народа. В Політична енциклопедія. Київ : Парламентське видавництво, 2011. С. 384. 808 с. URL : <https://cidct.org.ua/avdet/1992-avdet-1-12-sichnya/>.
8. Питання автономії Кримського півострова. Дискусії, виклики, зміст. Київ : ТОВ “Агентство «Україна»”, 2017. 76 с.
9. Крим та Конституція України: проблеми та перспектива. Кримськотатарський ресурсний центр. URL : <https://ctrcenter.org/uk/analytics/krym-ta-konstytucziya-ukrainy-problemy-ta-perspektyva>.

10. Кримські татари оголосили про створення національної автономії. BBC Україна. URL : https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2014/03/140329_kurultaj_upd_ko.
11. Про Заяву Верховної Ради України щодо гарантії прав кримськотатарського народу у складі Української Держави : Постанова Верховної Ради України від 20.03.2014 р. № 1140-VII : станом на 20 берез. 2014 р. Відомості Верховної Ради. 2014. № 15. Ст. 581. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1140-18>.
12. Порошенко просить змінити розділ про Крим в Конституції. BBC Україна. URL : https://www.bbc.com/ukrainian/news_in_brief/2015/07/150716_she_crimes_status.
13. Аулін О. Державна політика щодо Криму і конституційні зміни. *Громадська думка та правотворення*. 2018. № 12. С. 3-7. URL : <http://nbuviap.gov.ua/images/dumka/2018/12.pdf>.
14. Про статус кримськотатарського народу в Україні : Проект Закону від 29.08.2019 р. № 1205 : відкликаний станом на 3 верес. 2019 р. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66511.
15. Про корінні народи України : Закон України від 1.07.2021 р. № 1616-IX станом на 31 берез. 2023 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1616-20#Text>.
16. Тищенко Ю. Конституційна реформа та питання Криму: пропозиції, перестороги, перспективи. Український Незалежний Центр Політичних Досліджень. URL : <http://www.ucipr.org.ua/ua/med-a/research-updates/konstitutuc-yna-reforma-ta-pitannya-krimu-propozic-perestorogi-perspektivi>.
17. Заява Меджлісу щодо неприпустимості для України “компромів”. Меджліс кримськотатарського народу. URL : <https://qtm.org/zayava-medzhlisu-shhodo-nepriustymosti-dlya-ukrayiny-kompromisiv/>.

УДК 321(=512.12)(477)"364"

Мазука Л. І.,
старший науковий співробітник
відділу етнополітології
Інституту політичних і етнонаціональних досліджень
ім. І. Ф. Кураса НАН України,
кандидат історичних наук

РОЛЬ КРИМСЬКОТАТАРСЬКОГО НАРОДУ У ПРОСУВАННІ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ У СВІТІ ПІД ЧАС ВИЗВОЛЬНОЇ ВІЙНИ

З моменту незаконної російської анексії Криму в 2014 році кримські татари – корінний народ, чисельність якого на той час становила 12% від усього населення півострова, продемонстрували тверду позицію у питанні підтримки територіальної цілісності України. Починаючи із засудження так званого “референдуму про статус Криму” 16 березня 2014 року й по сьогоднішній день, кримські татари чинять спротив окупаційній владі. Цей спротив виявлявся у численних акціях протесту, мітингах, маніфестаціях,

одиначних пікетах кримських татар з гаслами “Крим – це Україна”, що викликає агресивне ставлення з боку російської влади. Систематичні політичні переслідування, фізичний та психологічний тиск, знищення незалежних ЗМІ, дискримінація за релігійними ознаками, порушення права на власність та права на використання рідної мови змусили близько 50 тисяч кримських татар залишити окупований півострів [1].

Після оголошення РФ мобілізації на території окупованого Криму близько 8 тисяч кримських татар покинули Крим, щоб уникнути участі у війні на російській стороні [2].

Багатьох з кримських татар було кинуте в російські тюрми, десятки тисяч виштовхнули з їх земель, а сотні тисяч очікують на перемогу, деокупацію та повернення до мирного самостійного життя, без терору й насильства.

Для досягнення цих цілей лідери кримськотатарського народу докладають неабияких зусиль, зокрема, й у роботі на зовнішніх майданчиках.

На численних зустрічах з керівниками багатьох країн, на платформах Ради Європи, ОБСЄ, ООН акцентують увагу на важливості актуалізації теми деокупації Криму, як частини процесу відновлення територіальної цілісності України.

Потужні голоси Мустафи Джемільова, Рефата Чубарова, Нарімана Джелялова, Ільми Умерова чути у Вашингтоні та Страсбурзі, Стамбулі та Брюсселі, Лондоні та Парижі.

Великий внесок лідери кримськотатарського народу роблять не лише в розповсюдженні у світі правдивої інформації стосовно російської агресії й війни проти України, але й у звільненні полонених, як кримських татар, так і інших громадян України, зокрема, азовців.

У 2021 році була створена міжнародна Кримська платформа як формат для координації та консультацій на рівні держав та урядів, парламентів, міністрів закордонних справ та експертів. Її було створено з метою підвищення обізнаності світових лідерів і широкої громадськості про тимчасову окупацію та незаконну російську анексію Кримського півострова.

На Третньому парламентському саміті Кримської платформи у жовтні 2024 року Голова Меджлісу кримськотатарського народу Рефат Чубаров закликав парламенти іноземних держав та їхні уряди ще рішуче, цілеспрямовано та у найкоротші терміни здійснювати дії, які приведуть до перемоги над російським злом і відновлення територіальної цілісності України.

Діаспора кримських татар об'єднує громади та земляцтва, зокрема, у Туреччині, Румунії, США, Канаді, Німеччині, Литві, Франції, Польщі, Бельгії, Узбекистані, Нідерландах, на Кіпрі, тощо.

З початком російського повномасштабного вторгнення в Україну Всесвітній Конгрес кримських татар до якого належать 183 кримськотатарських неурядових організацій з 16 країн світу, у своїй заяві “Про окупацію Росією України” від 24 лютого 2022 року закликав боротися всіма засобами з російським нападом проти України з метою припинення окупації.

Представниця Меджлісу кримськотатарського народу у США, радниця з питань корінних народів у Постійному представництві України при ООН Айла Баккалі працює над залученням уваги американських законодавців до ситуації в Україні, зокрема, до питання деокупації Криму та захисту прав кримських татар. Серед конгресменів та сенаторів проводиться кампанія “Підтримаймо Україну!”, мета якої – привернути більше уваги американських законодавців до ситуації в Україні, зокрема до проблеми кримських татар.

В ООН також працює форум з питань корінних народів, який є важливою платформою, де кримські татари можуть розповісти про постійні порушення російським окупаційним режимом прав людини в Криму та на інших територіях України, тимчасово захоплених загарбниками.

Завдяки активній адвокації Канадської асоціації кримських татар, канадський уряд односторонньо ухвалив резолюцію і визнав депортацію кримських татар у 1944 році актом геноциду. Із 2022 року 18 травня стало в Канаді Днем пам’яті депортованого народу.

Багатомільйонна кримськотатарська громада за кордоном у співпраці із закордонними українцями є потужною силою у протидії російській агресії та дезінформації, лобюванні українських інтересів за кордоном, інформуванні про перебіг подій в Україні, захисті прав людини в тимчасово окупованому Криму, співробітництві на міжнародній арені задля збереження і посилення санкцій проти Росії, а також визнанні правдивої історичної пам’яті про геноцид кримськотатарського народу в 1944 році.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. За 10 років з окупованого Криму виїхало 50 тис. кримських татар, – голова Меджлісу. URL : <https://espreso.tv/viyna-z-rosiyeyu-za-10-rokiv-z-okupovanogo-krimu-viikhalo-50-tis-krimskikh-tatar-golova-medzhlisu>.
2. Майже 8 тисяч кримських татар покинули свої домівки через мобілізацію. URL : <https://intent.press/news/society/2024/krimski-tatari-vikliki-nezakonnoyi-mobilizaciyi-ta-vimushena-emigraciya/>.

Михайлова О. Ю.,
*провідний науковий співробітник відділу суспільних процесів
Національного інституту стратегічних досліджень,
кандидат політичних наук*

ОКУПАЦІЙНІ ІНТЕРНЕТ-ЗМІ ЯК ДЖЕРЕЛО ВІДОМОСТЕЙ ПРО ПРОТЕСТНІ НАСТРОЇ В КРИМУ

Формування об'єктивного погляду на ситуацію в Криму надзвичайно важливо для України, адже без такої об'єктивності неможливе політичне стратегування. Водночас пошук джерел щодо ситуації в Криму для українських науковців та аналітиків є доволі ускладненим. Усі російські джерела не є достовірними, усі вони потребують застосування спеціальних методик верифікації. Це стосується навіть офіційних статистичних даних. Але тим більше це стосується відкритих інформаційних джерел, покликаних впроваджувати антиукраїнський порядок денний та наративив окупованому Криму.

Всі медіакомпанії на півострові зареєстровані як російські юридичні особи. Такий статус передбачає тотальну цензуру, яка посилилася у 2022 р. після початку повномасштабного вторгнення. Це зумовлює обмеження у використанні та цитуванні цих інформаційних джерел через наступні їх характеристики:

- вибіркова подача інформації, ігнорування протестних настроїв;
- антиукраїнські налаштування (більш чи менш агресивні);
- застосування засобів нераціонального впливу (гумор, погрози, повтори);
- специфічна лексика, що потребує тлумачення;
- насадження оптимізму, применшення безпекових загроз тощо.

Інформація про протестну діяльність у Криму потрапляє в підконтрольні окупантам ЗМІ переважно як фіксація репресивних дій щодо тих осіб, які висловлюють невдоволення. Це можуть бути повідомлення про затримання, арешти, штрафи та інші вироки т.зв. “судів”.

Іноді трапляються повідомлення про “профілактичні” бесіди з представниками російських спецслужб. Також з'являються повідомлення про тиск Z-активістів на громадян, які виражають протест чи невдоволення. Результатами такої “комунікації” іноді стають “покаянні” записи, зроблені, очевидно, під тиском, з огляду на погрози.

У порівнянні з ситуацією 2023 р. на початку 2025 р. повідомлень про протестні настрої стало значно менше. Два роки тому в окупаційних ЗМІ

Криму вони склали близько третини матеріалів, що стосувалися війни проти України [1]. Натепер серед цих матеріалів переважна більшість присвячені глорифікації учасників т. зв. “сво”, їх матеріальній чи моральній підтримці або питанням безпеки на півострові.

Згадки про громадян з проукраїнською позицією в окупаційних ЗМІ супроводжуються викидами інформації, покликаної представити їх в негативному світлі, дискредитувати їх. Протестна діяльність подається як вияв чи свідчення неадекватності, алкогольного сп’яніння, імпульсивності, обмежених розумових здібностей тощо. Іноді в записах з “вибаченнями” громадяни під тиском самі обмовляють себе, публічно відмовляються від проукраїнської позиції. Ці записи використовуються для деморалізації протестувальників.

Проти громадян з проукраїнською налаштованістю в окупаційних ЗМІ активно застосовується мова ненависті. Їх таврують як “нацистів”, “екстремістів”, “зрадників”, “ждунів” тощо. Іноді повідомлення про них витримані в гумористичному тоні. Така подача має на меті применшити значення протестної активності кримчан, маргіналізувати та залякати незгодних з окупацією Криму, нормалізувати проросійський конформізм. Водночас викриттям українських “агентів” на шпальтах ЗМІ окупаційна влада доводить виправданість утисків та обмежень, які здійснюються буцімто з потреб безпеки населення півострову.

Як правило, повідомлення містять і фактичну інформацію: імена та вік репресованих громадян, місце їх проживання, склад “злочину” та звинувачення, які висунуті органами російської чи окупаційної влади. Причому протягом минулого 2024 р. можна бачити динаміку змін у цих повідомленнях: дедалі більше стає звинувачень у “держзраді” та “співпраці з іноземними спецслужбами” (передусім мається на увазі СБУ). Серед інтернет-видань, в яких регулярно з’являється відповідна інформація, варто згадати такі, як “Лента новостей Крыма”, інформаційне агентство “Крымформ”, “Крымский новостной портал INFORMER”, “Медиа Ялта” та ін.

Методологія аналізу джерел окупаційних ЗМІ є предметом наукових досліджень в сучасній Україні [2]. Водночас вона потребує корекції з огляду на новітні інформаційні технології та засоби інформаційно-психологічного впливу, які застосовує російська влада на ТОТ України. Це перспективний і водночас актуальний напрям досліджень. Він сприятиме поповненню джерельної бази у дослідженнях сучасного Криму, а також здійсненню проукраїнського інформаційно-психологічного впливу на мешканців окупованого півострова.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Зради і перемоги кримський прокремлівських медіа. Моніторингове дослідження. Інститут масової інформації. URL : <https://imi.org.ua/monitorings/zrady-i-peremogy-krumskyyh-prokremlivskyyh-media-monitoringove-doslidzhennya-i50755>.
2. Нахманович В. Деякі методологічні аспекти дослідження ЗМІ часів окупації. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2006. Вип. 31. С. 15-24.

УДК 341.6(477:470+571)"2014/2024"

Oleksandr Nikishchenko,
*Student of the first course of Master Degree
State University "Kyiv Aviation Institute".
Supervisor –
Alina Zamula,
Associate Professor, Candidate of Law*

LEGAL FRONT OF RESISTANCE: THE SIGNIFICANCE OF THE ECtHR CASE OF "UKRAINE V. RUSSIA (RE CRIMEA)" FOR INTERNATIONAL ADVOCACY

While our brave members of the Armed Forces of Ukraine fight for the independence of our country, Ukrainian lawyers do all their best to organise an effective legal resistance to the aggressor. Such actions include not only filing lawsuits in international courts, but also international advocacy – activities aimed at mobilising international support, increasing sanctions pressure on Russia, releasing political prisoners, and documenting the crimes of the occupying authorities, in particular, crimes taking place on the occupied territories of the Autonomous Republic of Crimea and the City of Sevastopol (hereinafter referred to as “the Crimea”).

The European Court of Human Rights (hereinafter: “the ECtHR” or “the Court”), created in the framework of the European Convention on Human Rights (hereinafter: “the ECHR” or “the Convention”) [2], is referred to as one of the most effective and developed regional courts which are intended to safeguard human rights [1, p. 192]. The Court’s decision in the case of “Ukraine v. Russia (regarding Crimea)”, adopted in June 2024, is an important legal step in the international struggle for the protection of Crimean population. In this decision, the ECtHR confirmed that Russia had exercised effective control over the peninsula since February 27, 2014 and had systematically violated human rights, including political repression, illegal arrests, persecution of the Crimean Tatar population

and other offenses [4]. Almost all complaints made by Ukraine were recognised by the ECtHR – russia was found guilty in numerous, systematic and widespread violations of the Convention, such as violations of the right to life, prohibition of torture, the right to freedom, the right to fair trial, the right to respect for private and family life and others, in total 14 articles of the Convention itself and its Protocols, which complement it.

The above mentioned decision is of significant importance for international advocacy due to the following reasons: first of all, it provides an officially recognised legal basis for increasing sanctions, diplomatic, and judicial pressure on russia. The ECtHR is a powerful judicial institution, decisions of which are respected by European countries. Also, this decision sets a precedent that can be used in other international institutions to defend the rights of Ukraine and the Crimeans, both in the context of other claims made by Ukraine or individual claims made by victims of violations. Ukraine can appeal to the Council of Europe, the United Nations, the Organisation for Security and Co-operation in Europe, the European Union or other structures to adopt resolutions and statements based on the ECtHR decision, and facts of violations, which have already been proven, may be used again in the future by other judicial institutions such as the International Court of Justice of the United Nations or the International Criminal Court.

At the same time, the ECtHR decision provides a clear legal basis for convincing international partners of the need for new restrictions and sanctions against russia or individuals responsible for these crimes, as documented facts of repression can become the basis for the introduction of personal sanctions against such persons as russian officials, judges, security forces, businessmen and other people who support the occupation regime. Such sanctions are crucial in the resistance against russian aggression, as they help to significantly weaken its economic and military capabilities [3, p. 111].

To sum up, use of the above mentioned decision allows Ukraine and human rights defenders to increase sanctions pressure on russia, seek the release of political prisoners, and mobilise international support for the de-occupation of Crimea. It provides a formal basis for strengthening sanctions, expanding diplomatic pressure and using international courts. The decision helps Ukraine and the international community wage a systematic fight to restore justice and hold russia accountable for its crimes in Crimea.

REFERENCES:

1. Buromenskyi M., Gutnyk V. (2019). The Impact of ECHR and the Case-Law of the ECtHR on the Development of the Right to Legal Assistance in International Criminal Courts (ICTY, ICTR, ICC). *Baltic Journal of European Studies*, Tallinn University of Technology, 9, 3 (28), 2019, pp. 187-204. URL : [<https://intapi.sciendo.com/pdf/10.1515/bjes-2019-0029>].

2. European Convention on Human Rights. Council of Europe. Date of entering into force: 03.09.1953. URL : [https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf].
3. Kaprinska N. (2025). International sanctions as a means of legal influence in the conditions of the russian-Ukrainian war. *Sotsialnyirozvytok: ekonomiko-pravoviproblemy*, (1), pp. 106-113. URL : [<https://doi.org/10.70651/3083-6018/2025.1.13>].
4. *Ukraine v. russia*, no. 20958/14, 38334/18. URL : [<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-235139>].

УДК 323.12-053.6(477.75)

Новіцька Т. В.,
*начальник Центру гуманітарної та молодіжної політики,
кандидат філософських наук, доцент,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова;*

Жукова Д.,
*завідувач відділу студентського мистецького дозвілля
Центру гуманітарної та молодіжної політики
Український державний університет імені Михайла Драгоманова*

КРИМСЬКИЙ СПРОТИВ: ГОЛОС МОЛОДІ У БОРОТЬБІ ЗА СВОБОДУ

Кримський спротив став невід'ємною частиною боротьби України за незалежність. Попри окупацію півострова, молодь Криму продовжує протистояти російському режиму, зберігати українську ідентичність та поширювати правду про ситуацію на півострові. Їхня роль у визвольній війні є надзвичайно важливою, адже саме молоде покоління формує майбутнє Криму [1].

Війна показала, що боротьба за Крим триває не лише на полі бою, а й у свідомості людей. Молоді кримчани, які зростали в умовах окупації, часто опиняються перед вибором: прийняти нав'язану пропаганду чи зберегти власну національну ідентичність.

Попри жорсткий контроль окупаційної влади, кримська молодь знаходить різні способи чинити опір. Однією з найважливіших форм є інформаційний спротив. Молоді активісти поширюють правдиву інформацію про ситуацію в Криму через соцмережі, анонімні Telegram-канали, блоги та незалежні медіа [2]. Вони документують факти репресій, утисків та порушень прав людини, розповідають про проукраїнські настрої на півострові та руйнують міфи російської пропаганди. Попри ризики

переслідування, кримська молодь продовжує вести боротьбу в цифровому просторі, оскільки саме там їхній голос найскладніше заглушити [5].

Іншою важливою формою спротиву є підпільний активізм. Незважаючи на постійні ризики, молоді люди малюють патріотичні графіті, розклеюють антиросійські листівки, вивішують українські прапори, влаштовують акції мовчазного протесту. Часто такі дії залишаються непоміченими у великих російських медіа, але вони відіграють значну роль для підтримки бойового духу серед місцевих жителів. Для кримчан такі маленькі символічні жести є нагадуванням, що спротив триває, а Крим залишається частиною України.

Окремим фронтом боротьби є збереження української культури та освіти. Російська окупаційна влада намагається стерти все українське: закриваються українські школи, змінюються підручники, викорінюється українська та кримськотатарська мови [4]. У відповідь на це кримська молодь продовжує самостійно здобувати знання, бере участь у неформальних освітніх ініціативах, проводить підпільні курси та знаходить можливості навчатися в українських вишах дистанційно або виїжджаючи на материкову частину України.

Важливу роль відіграє молодь, яка змушена була виїхати з Криму, але продовжує боротьбу поза межами півострова. Багато хто з них вступає до лав Збройних Сил України, долучається до волонтерського руху, бере участь у правозахисній діяльності та інформаційній війні. Деякі кримчани працюють із міжнародними організаціями, розповідаючи світові про злочини окупаційного режиму та важливість повернення Криму до України [3].

Усі ці форми спротиву, навіть якщо вони здаються незначними, у сукупності відіграють величезну роль у боротьбі за деокупацію Криму. Вони не дозволяють окупантам остаточно зламати український дух півострова та наближають день, коли Крим знову буде вільним.

Молодь в окупованому Криму стикається з серйозними загрозами. Окупаційна влада переслідує всіх, хто відкрито заявляє про свою українську позицію. Активістів викрадають, ув'язнюють, піддають тортурам [2]. Пропаганда намагається стерти їх культуру, нав'язуючи фальшиву історію та змушуючи молодь відмовлятися від своєї національної ідентичності.

Окремою проблемою є обмеження доступу до незалежної освіти. Вільне вивчення історії, мов і традицій корінних народів півострова суттєво обмежене, а будь-які прояви національної ідентичності зазнають утисків. Через це багато молодих людей змушені виїжджати на підконтрольну Україні територію, щоб здобути якісну освіту та можливість вільно формувати власний світогляд.

Попри всі труднощі, кримська молодь не припиняє боротьби. Україна та міжнародні партнери продовжують підтримувати кримський спротив, застосовувати санкції проти окупантів та висвітлювати злочини російського

режиму [1]. Майбутнє Криму після його звільнення залежить саме від молоді. Вони відіграватимуть ключову роль у відновленні українських інституцій, освіти та культури на півострові. Повернення Криму – не лише політичний процес, а й відновлення історичної справедливості, у якому молоде покоління стане рушійною силою.

Молодь Криму – це голос спротиву, який не вдається заглушити окупантам. Незважаючи на тиск, репресії та загрози, вони продовжують боротися за свободу, зберігати українську ідентичність і наближати день деокупації. Їхня стійкість – це ще один доказ того, що Крим завжди був і залишатиметься частиною України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дзюба І. Крим: шлях до деокупації. *Дзеркало тижня*. 2022. № 5.
2. Міністерства реінтеграції тимчасово окупованих територій України. URL : <https://minre.gov.ua>.
3. Молодіжний спротив в окупованому Криму. URL : <https://krymsos.com/golosy-sprotyvu-krymsos-provela-zahody-u-riznyh-kutochkah-ukrayiny-do-dnya-sprotyvu-okupacziyi-krymu/>.
4. Порушення прав людини в Криму після 2014 року. URL : <https://krymsos.com/5-tendenczij-porushen-prav-lyudyny-v-okupovanomu-krymu-pislya-pochatku-rovnomasshtabnogo-vtorgnennya/>.
5. Чубаров Р. Кримськотатарський рух опору в умовах окупації. *Український тиждень*. 2023. № 10.

УДК 316.334.3:159.95

Репік Е. С.,
*здобувачка вищої освіти
спеціальності 232 “Соціальне забезпечення”
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.
Науковий керівник –
Гриньків А. П.,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри соціальної політики*

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ У ПІДТРИМЦІ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Ментальне здоров'я є одним із основних показників добробуту населення. Сучасні виклики, такі як соціально-економічна криза, війна,

світова пандемія, глобальні політичні кризи, знецінення духовних та родинних цінностей, надмірний розвиток технологій ШІ та фальсифікація соціальних мереж, значною мірою впливають на психологічний стан населення. У цьому контексті соціальна політика держави відіграє важливу роль у формування стратегій подолання або ж стабілізації критичних показників депресивного стану населення та забезпеченні доступу до всіх необхідних ресурсів.

За даними досліджень, не менше 60% українців потребують психологічної допомоги. В умовах війни люди найчастіше звертаються до психотерапевтів через почуття провини, синдром уцілілого, травму свідка, а також сильний страх і тривожність. Часто спостерігаються скарги на фізичне виснаження, порушення сну, утруднене дихання та проблеми з концентрацією уваги [1].

Українська соціальна політика будується в умовах небувалих викликів, а саме сучасна модернізація, докорінне удосконалення та змінення системи під важливі стандарти Європейського Союзу в умовах повномасштабної війни. Це передбачає адаптацію законодавства, впровадження нових підходів до соціальної підтримки та інтеграцію психічного здоров'я у ширші соціальні ініціативи. Вивченням явища займаються багато науковців: О. Вакуленко, Ж. Савич, О. Безпалько, Н. Жилка, Е. Лібанова, О. Балакірева, Т. Андріученко, І. Пеша, А. Турчак, О. Лаже. Питання перспектив пошуку способів стабілізації ментального здоров'я населення також підняте в роботах С. Білозерська, С. Гарькавець, Т. Шершун, С. Мітіна, Ю. Клименко, М. Селюк, В. Бітенський, М. Бурно.

Основними викликами можна назвати наступні:

1. Вплив війни. Посилення рівня тривожності, депресії та посттравматичних стресових розладів внаслідок кризових ситуацій, які потребують особливої уваги з боку державних структур.

2. Соціально-економічні фактори. Нестабільність на ринку праці, низький рівень доходів, зростання вартості життя та соціальна нерівність сприяють підвищенню рівня стресу серед населення.

3. Обмеженість державного фінансування в питаннях психологічної підтримки населення. Наслідком цього є відсутність кваліфікованих спеціалістів, низька обізнаність громадян про можливості отримання допомоги, що погіршує ситуацію та ускладнює своєчасне надання допомоги.

4. Модернізація соціальної політики. Незважаючи на всі виклики, українська система продовжує вдосконалюватись та змінюватись під сучасні стандарти, згадуючи про вищезазначені фактори обмеженого фінансування та війни, а також важливості якісної та швидкої реабілітації для ветеранів, переселенців, дітей та інших вразливих категорій населення, ми маємо розуміти, що продовжувати вдосконалювати щось – це складний виклик.

За останні 3 роки для стабілізації проблеми ментального здоров'я українців було багато зроблено: запроваджено національні гарячі лінії підтримки, створено нові кризові центри та мобільні психологічні служби, що надають допомогу у віддалених регіонах. Значна увага стала приділятися підготовці фахівців: проводяться навчання для медиків, соціальних працівників і вчителів, щоб вони могли ефективно реагувати на психологічні проблеми громадян. Крім того, активно реалізуються освітні та інформаційні кампанії для зменшення стигматизації психічних розладів і формування культури турботи про емоційне благополуччя. У 2022 році започатковано програму “Всеукраїнська програма ментального здоров'я”, що надає ресурси для допомоги собі та оточуючим, зокрема через онлайн-платформу, подкасти, відео та навчальні курси [2].

У 2023 році Постановою Кабінету Міністрів було запроваджено експериментальний проєкт із запровадження комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості населення, основною метою якого стало підтримка психічного здоров'я населення, зниження загального рівня стресу і тривожності, особливо серед вразливих категорій громадян, забезпечення адаптації осіб до кризових ситуацій, розвиток навичок стресостійкості, що допомагає зменшити інтелектуальні, вольові та емоційні навантаження без негативних наслідків для здоров'я, професійної діяльності та соціального середовища [3].

Таким чином, роль соціальної політики у підтримці ментального здоров'я населення є надважливою. Розвиток кризових центрів, навчання фахівців, освітні кампанії та інтеграція ментального здоров'я в загальну систему соціального захисту, допомагає знизити рівень тривожності, запобігти психологічній травматизації та емоційному вигоранню серед населення. Впровадження європейських стандартів у цю сферу, залучення міжнародного досвіду та збільшення державного фінансування є ключовими кроками до побудови стійкої системи психосоціальної підтримки, що сприятиме формуванню здорового, ефективного та соціально захищеного суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Чепурко Г., Соболев А. Ментальне здоров'я українців: виклики воєнного часу. Collection of scientific papers “ЛОГОС”. 2023. С. 179-182.
2. Система у сфері психічного здоров'я та психосоціальної підтримки в Україні. Координаційний центр КМУ /Mental Health UA за підтримки World Health Organization Ukraine. 2022. С. 161.
3. Про реалізацію експериментального проєкту із запровадження комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 жовтня 2023 р. № 1049.

Степанець К. В.,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту права та політології
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.
Науковий керівник –
Антонюк Анастасія Борисівна,
уповноважена з антикорупційної діяльності
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова,
кандидат юридичних наук, доцент

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ СПРОТИВУ КРИМУ

Крим завжди був особливим регіоном, де перетиналися різні культури, імперії та інтереси. Протягом століть місцеве населення, особливо кримськотатарський народ, зазнавало утисків, депортацій і спроб асиміляції. Проте, попри всі випробування, кримчани зберігали свою ідентичність і продовжували боротися за свої права. Історія спротиву Криму – це не лише хронологія подій, а й свідчення незламності духу, прагнення до свободи та справедливості.

Спротив Криму залишається важливим у контексті боротьби за територіальну цілісність України та прав людини. Після анексії 2014 року кримські татари та проукраїнські активісти зазнають репресій, але продовжують боротьбу. Дослідження історичних передумов допомагає зрозуміти причини сучасного спротиву та сприяє розробці стратегій деокупації. Крім того, питання Криму має міжнародне значення, оскільки окупація порушила основи безпеки в Європі та міжнародне право.

Спротив Криму має глибокі історичні корені, що формувалися протягом століть у відповідь на колонізаційні, репресивні та асиміляційні політики. Кримськотатарський народ та інші мешканці півострова неодноразово стикалися з загрозами своєму існуванню, проте зберегли свою ідентичність і продовжували боротьбу. Цей спротив триває і сьогодні в умовах російської окупації, що підкреслює незламність кримчан у прагненні до свободи, демократії та відновлення територіальної цілісності України.

1. Історичний досвід боротьби за незалежність

Кримський півострів завжди був стратегічно важливим регіоном, через що ставав об'єктом завоювань різних держав.

- Кримське ханство (1441–1783) – незалежна держава, що відігравала значну роль у регіональній політиці. Його анексія російською імперією в 1783 році стала початком тривалого періоду русифікації та колонізації.

- XIX–XX століття – політика російської імперії була спрямована на витіснення кримських татар через конфіскацію земель, утиски у правах та штучні голоди, що спричинило масові хвилі еміграції.

Незважаючи на це, кримськотатарський народ зберіг свою ідентичність, традиції та мову, що стало основою подальшого спротиву.

2. Депортація 1944 року як геноцид кримськотатарського народу

Однією з найтрагічніших сторінок історії стало примусове виселення кримських татар радянською владою 18 травня 1944 року.

- Операція “Чистка” – кримських татар звинуватили у співпраці з нацистами, хоча багато з них воювали в Червоній армії.

- Наслідки депортації – понад 191 тисяча людей було вивезено до Середньої Азії, а близько 46% депортованих загинули в перші роки через нелюдські умови.

- Боротьба за повернення – лише у 1989 році кримським татарам дозволили повернутися до Криму, але без відновлення їхніх прав і майна.

Попри десятиліття вигнання, кримські татари продовжували зберігати свою культуру та виборювати справедливість, що свідчить про їхню силу спротиву.

3. Опір після анексії Криму у 2014 році

Після окупації Криму росією розпочався новий етап боротьби.

- Репресії проти кримських татар та проукраїнських активістів – масові арешти, зникнення людей, заборона діяльності Меджлісу, переслідування журналістів і правозахисників.

- Мирний спротив – кримські татари та інші жителі Криму продовжують боротьбу через культурні ініціативи, правозахисну діяльність, ненасильницькі протести та інформування світової спільноти.

- Партизанський рух – в умовах війни 2022 року активізувалися підпільні групи, які ведуть диверсійну діяльність проти окупантів.

Сучасний спротив у Криму є частиною загальноукраїнської боротьби за незалежність і демонструє, що анексія не може зламати дух кримчан.

4. Міжнародна підтримка та перспективи деокупації

Крим залишається важливим питанням міжнародної політики.

- Санкційний тиск на росію – західні країни запровадили масштабні санкції, спрямовані на послаблення економіки РФ та її здатності утримувати окуповані території.

- “Кримська платформа” – міжнародна ініціатива України, спрямована на повернення Криму дипломатичним шляхом.

- Військові успіхи України – у 2022–2023 роках українська армія розпочала наступальні дії, які наблизили перспективу звільнення півострова.

Таким чином, кримський спротив не є ізольованим явищем, а частиною глобальної боротьби за справедливість, права людини та безпеку в Європі.

Спротив Криму має глибокі історичні корені. Кримськотатарський народ протягом століть стикався з різними спробами колонізації та асиміляції з боку зовнішніх імперій. Анексія Кримського ханства росією в 1783 році та депортація кримських татар у 1944 році є ключовими етапами, що визначили довготривалий спротив місцевого населення. Після депортації кримських татар радянським урядом у 1944 році, численні покоління змушені були боротися за відновлення своїх прав. Відновлення кримських татар у Криму після 1989 року та подальші репресії за часів російської окупації стали основними факторами, що формували сучасний спротив.

Окупація Криму Росією в 2014 році стала новим етапом боротьби за територіальну цілісність України та права кримчан. Після незаконної анексії Криму росією в 2014 році, кримські татари та проукраїнські активісти стали основними учасниками протестів проти окупаційного режиму. Окупаційні репресії, арешти та порушення прав людини лише посилили спротив.

Отже, спротив Криму є важливою частиною історії боротьби за свободу, права людини та національну ідентичність. Незважаючи на депортації, репресії та окупаційні режими, кримчани завжди прагнули зберегти свою культуру та права. Після анексії Криму росією в 2014 році спротив посилюється, і сьогодні він є важливою складовою боротьби України за свою територіальну цілісність.

Міжнародна підтримка, санкції та “Кримська платформа” сприяють деокупації Криму. Тому спротив Криму залишається важливою частиною глобальних зусиль відновлення справедливості та міжнародного правопорядку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Задорожній О. Анексія Криму – міжнародний злочин : монографія. Київ : К.І.С. 2015. 576 с.
2. Інформаційна агенція “Голос Криму” / Український спротив окупації: рух “Євромайдан-Крим” лютий-березень 2014. URL : <https://www.voicecrimea.com.ua/ru/analytics/post/sprotiv-okupaci%D1%97-rux-yeвромайдан-krim-pid-chas-rosijskogo-vozvrashheniya-kruma-lyutij-berezen-2014/>
3. Проблема легітимності Автономної Республіки Крим. Політико-правова та соціально-культурна адаптація депортованих народів // Історія України : навчально-методичний посібник для семінарських занять / за ред. В. М. Литвина. Київ, 2006. С. 509–515.
4. Сацький П. В. Крим: шлях до України (1945–1954 рр.) : монографія. Київ : КНЕУ. 2019. 522 с.

Шевченко Д. О.,
студентка 2 курсу
факультету іноземної філології
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова

ДЕОКУПАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ У КРИМУ

З лютого 2014 року Російська Федерація окупувала Крим і за собою змінила життя багатьох людей, молоді, особливо зростаюче покоління. У кримських школах діти плетуть сітки, збирають гуманітарну допомогу на фронт, готують листи, плакати та малюнки для військових, тільки для російських. Після окупації півострову Росія обмежила доступ у школах до української мови, літератури, історії й натомість діти прив'язані до російських оповідей про нацистську Україну, російський Крим, ЛНР, ДНР та “руській мір”. Молодь вчать любити Росію і боронити її, охоплюють своєю брехливою пропагандою.

З 2014 року заклади освіти цілком перейшли на російські стандарти освіти з відповідним забезпеченням та навчальними матеріалами. У грудні 2014 року почала реалізовуватись “Концепція патріотичного і духовного-морального виховання населення у Республіці Крим” (“Концепция патриотического и духовно-нравственного воспитания населения в Республике Крым” рос.), котра передбачає що система формальної та неформальної освіти Криму повинна вирощувати у дітей російську ідентичність та уявлення про те, що участь у війнах, які розв’язує уряд проти України – це “священний обов’язок кожного громадянина перед державою”.

У 2015 році почалось активне впровадження російських молодіжних рухів патріотичного спрямування, які контролюються російськими адміністраціями МВС та ФСБ, такі як “Юнармія” (“Юнармия” рос.), “Велика перерва” (“Большая перемена” рос.), “Рух перших” (“Движение первых” рос.), котрі пропагують любов та патріотизм до Росії і ненависть до України й використовуються як інструменти мілітаристського впливу у сфері неформальної освіти.

Через це розпочинається масовий процес мілітаризації освіти, ще з дитячих садочків, де діти малюють триколон та георгіївську стрічку, що заборонена в Україні та слухають про подвиги російських солдатів у Другій світовій війні та про учасників так званої СВО. Наприклад кадетські класи, де дітей ще з 1 класу привчають до мілітаристських зобов’язань задля підняття патріотичного духу та почуття обов’язку перед державою або

молодіжні табори, де юнаків вчать користуватись справжньою зброєю та бойовою технікою. Водиться “кримська модель” знищення української освіти, котра за собою передбачає фактичне знищення української мови та культури, повну заборону на викладання предметів українознавчого циклу, зокрема історії України та її викривлення, масове відкриття у навчальних закладах воєнізованих класів, повну заміну українських та кримських вчителів на російських педагогів, впровадження активного ідеологічного “перевиховання” українських та кримських викладачів, виправдання збройної агресії щотижневими класними та позакласними годинами так званими “розмови про важливе” (“разговори о важном” рос.), формування у зростаючого покоління хибних уявлень про Україну та навчання основам військової справи, що привчає дітей поважати силові структури збройних сил Російської Федерації та мотивувати їх добровільно йти до лав армії [2, ст. 12-13].

Вчителів котрі були за проукраїнську позицію звільняли та погрожували ув'язненням, наприклад викладачка Кримського гуманітарного університету Валентина Потапова розказала, що за її публічне невизнання територіальної цілісності РФ та відмову на прохання окупантів звільнитись погрожували 5 років в'язниці, через що вона змушена була звільнитись і виїхати. “Мої студенти з проукраїнською позицією теж були звільнені. На момент окупації один із них працював у коледжі. Через рік йому сказали, що розривають контракт, бо недостатньо якісно викладає історію росії. Потім він пішов працювати екскурсоводом у Масандрівський музей, але на нього написали скаргу, що він недостатньо захоплюється величиною дому Романових, і теж звільнили. Дехто зі студентів пробував працювати в школі, та згодом або пішов у репетиторство, або змінив професію, або взагалі виїхав із Криму” – заявляє Валентина.

Починаючи з 24 лютого 2022 року, Російська Федерація та окупаційна влада в Криму наполегливо використовують систему освіти для формування лояльного ставлення населення до воєнних дій, розв'язаних Росією на території України, тобто залучення дошкільнят, школярів, студентів до акцій на підтримку так званої “спецоперації в Україні”, і проведення тематичних заходів пропагандистського змісту, спрямованих на формування викривленого розуміння історичних і сучасних подій на території України. Також впроваджують законопроект щодо встановлення у школах єдиних загальноосвітніх програм обов'язкових з російської мови, історії, літератури, суспільствознавства, географії у середніх і старших класах та навколишнього світу у початковій школі, що розробляються, затверджуються та контролюється Міносвіти РФ [2, ст. 14].

У 2021 році президент України Володимир Зеленський затвердив стратегію деокупації та реінтеграції Криму. За словами секретаря РНБО

Олексія Данилова зараз збирають пропозиції від компетентних органів влади й громадських експертних центрів щодо оновлення цієї стратегії. Постійна представниця президента в Автономній Республіці Крим Таміла Ташева стверджує, що Україні потрібно провести деконструкцію російського гуманітарного простору на якій впровадять українську та кримськотатарську мови в шкільні програми, навчання за загальними українськими стандартами, ліквідацію російських вишів, повернення на півострів кримських закладів вищої освіти, котрим довелось виїхати через окупацію у 2014 році, відновлення українського книжкового фонду, залучення вчителів із материкової частини України для викладання правдивої історії держави, побудову сучасних освітніх центрів та профорієнтацію вчителів, які останні 11 років працювали за освітніми стандартами Росії.

На думку Валентини Потапової треба мати спеціальні навчальні програми для окупованих територій – “Ми будемо розмовляти на уроках українською мовою, але нас не зрозуміють. Аби не спричинити спротиву, підручники доведеться друкувати російською мовою на перший час. Водночас треба знати, скільки саме їх треба і скільки саме часу ними можна буде користуватися, тобто скільки діятиме перехідний період. Так само треба підготувати нові навчальні програми для деокупованих шкіл з більшою кількістю годин на вивчення української мови та історії України. Треба з’ясувати, скільки зараз майбутніх вчителів вчиться в педуніверситетах, чи готові вони переїхати на звільнені території і чи розуміють контекст окупації. Треба знати, скільки коштів на це треба й де їх брати. Приміром, міжнародні організації, які не підтримують нас зброєю, готові допомагати з освітніми проєктами. Це треба робити вже. Я боюся, що завтра звільнять Крим, а ми не готові. Нам треба підготуватися концептуально, а далі друкувати підручники, запускати експрес-курси для вчителів у педагогічних університетах тощо” – зазначає Валентина.

На думку соціального психолога Олега Покальчука, ті, хто 9 років провів в окупації, це втрачене покоління. На жаль, здебільшого діти не пам’ятають життя в Україні до захоплення територій. За словами психолога, діти в окупації сприймають ту реальність, яка їх оточує, а не те, що відбувається далеко від них. Ще один важіль впливу психолог бачить у роботі ювенальної поліції. Її представники мають пояснювати батькам з окупованих територій, що вони та їхні діти несуть відповідальність за поширення пропагандистських російських ідей. Бо зараз росія їх вчить, що дітям ніякого правового покарання за такі злочини не передбачається. Як додає Валентина Потапова, після тривалої окупації діти відчують свою відповідальність саме за росію, розмовляють російською, мають культурні коди рф, а не України і їх доведеться заново вчитижити в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Освітня деокупація: чому вчать в школах Криму та як інтегрувати кримських дітей в українській простір після звільнення півострова. Офіційний сайт НУШ. URL : <https://nus.org.ua/2023/04/17/osvitnya-deokupatsiya-chomu-vchat-v-shkolah-krymu-ta-yak-integruvaty-krymskyh-ditej-v-ukrayinskyj-prostir-pislya-zvilnennya-pivostrova/>.
2. Воробйова А., Суляліна М. Аналітичний звіт “Кримський сценарій”: як Російська Федерація знищує українську ідентичність дітей на окупованих територіях (2023).
3. Якубова Л. “Русский мир” в Україні: на краю прірви (2018).
4. Якубова Л. Рашизм: звір з безодні (2023).
5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 березня 2021 року “Про Стратегію деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя”: Указ президента України. 2021. № 117. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/1172021-37533>.
6. Відкритий для світу український Крим: гуманітарна політика на півострові після його деокупації. Сайт “Українська правда”. URL : <https://www.pravda.com.ua/columns/2023/02/7/7388181/>.

ЗМІСТ

Андрощук Є. М.

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ ІНСТИТУТІВ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ
КРИМСЬКОТАТАРСЬКОГО НАРОДУ 10

Антонюк А. Б.

ЩОДО ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В КРИМУ 12

Барієв Е. Е.

СОЦІОКУЛЬТУРНА ІНТЕГРАЦІЯ
КРИМСЬКОТАТАРСЬКОГО НАРОДУ В УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО .. 15

Бузінова А. О.

УКРАЇНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ У КРИМУ
ПОПРИ ОКУПАЦІЮ ПІВОСТРОВА 19

Бучко Л. М.

РУЙНУВАННЯ МІФУ ПРО “ЛОЯЛЬНИЙ” КРИМ..... 22

Воляннюк О. Я.

ГАРЯЧА ПАМ’ЯТЬ ПРО 11 РОКІВ ВІЙНИ: ДОСЛІДНИЦЬКІ АСПЕКТИ . 24

Дудак М. С.

ДОЛЯ КРИМСЬКИХ ТАТАР ПІСЛЯ ЛІКВІДАЦІЇ
КРИМСЬКОГО ХАНАТУ 27

Захаренко К. В., Міненко Є. С.

ІНФОРМАЦІЙНІ ЗАСОБИ ГІБРИДНОЇ АГРЕСІЇ РФ
ПІД ЧАС ОКУПАЦІЇ КРИМУ 30

Калакура О. Я.

СОБОРНА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ В ПРОЦЕСІ
ДЕКОЛОНІЗАЦІЇ КРИМУ: УРОКИ ГЕНОЦИДНОЇ ВІЙНИ..... 33

Котигоренко В. О.

ДИНАМІКА ЕТНІЧНОГО СКЛАДУ НАСЕЛЕННЯ
ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНОГО КРИМУ.
ПРО РОСІЙСЬКУ МАНІПУЛЯЦІЮ ДАНИМИ 35

Кузьміна С. Л.

КРИМ У КОГНІТИВНОМУ СПРОТИВІ РОСІЙСЬКИМ
ПОСТКОЛОНІАЛЬНИМ ПОЛІТИКАМ ЗНАННЯ: ЩО МОЖУТЬ
ЗРОБИТИ УКРАЇНСЬКІ УНІВЕРСИТЕТИ..... 40

Ляшенко О.

ЧИННИКИ ВИЗНАЧЕННЯ СТАТУСУ КРИМУ
ПІСЛЯ ДЕОКУПАЦІЇ ПІВОСТРОВА..... 42

Мазука Л. І.

РОЛЬ КРИМСЬКОТАТАРСЬКОГО НАРОДУ У ПРОСУВАННІ
ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ У СВІТІ ПІД ЧАС ВИЗВОЛЬНОЇ ВІЙНИ 49

Михайлова О. Ю.

ОКУПАЦІЙНІ ІНТЕРНЕТ-ЗМІ ЯК ДЖЕРЕЛО ВІДОМОСТЕЙ
ПРО ПРОТЕСТНІ НАСТРОЇ В КРИМУ 52

Oleksandr Nikishchenko

LEGAL FRONT OF RESISTANCE: THE SIGNIFICANCE
OF THE ECJHR CASE OF “UKRAINE V. RUSSIA (RE CRIMEA)”
FOR INTERNATIONAL ADVOCACY 54

Новіцька Т. В., Жукова Д.

КРИМСЬКИЙ СПРОТИВ: ГОЛОС МОЛОДІ У БОРОТЬБІ ЗА СВОБОДУ . 56

Ренік Е. С.

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ У ПІДТРИМЦІ
МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ
ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ 58

Степанець К. В.

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ СПРОТИВУ КРИМУ 61

Шевченко Д. О.

ДЕОКУПАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ У КРИМУ 64

